

Lääne-Virumaa koolivõrgu analüüs ja lähtekohad selle arendamiseks

Tiina Annus
Priit Laanoja
Kristel Vaher

2009

Sisukord

Saateks.....	4
Sissejuhatus	7
Lääne-Viru maakond.....	8
1.1. Lääne-Viru maakonna potentsiaal – sünnid ja õpilaste arvu muutus.	8
1.2. Õpiränne	9
1.3. Õpiränne gümnaasiumiastmes	12
1.4. Rakvere linn kui tõmbekeskus	15
1.5. Mis oleks, kui õpilased jääksid elukohajärgsesse kooli	15
1.6. Põhihariduse omandamise järgsed valikud.....	18
1.7. Õpetajate koormus ja vanus	21
1.8. Õpetajate ja õpetaja ametikohtade arv Lääne-Virumaa üldhariduskoolides.....	24
2. Lääne-Virumaa koolivõrgu prognoos.....	26
3. Koolivõrgu optimeerimise hindamine.....	33
4. Tegevuste järjekord koolivõrgu optimeerimise kavandamisel	35
Lisa 1 Gümnaasiumiikka jõudvate noorte arv maakonniti 2008-2023	38
Lisa 2 Lääne-Virumaa põhikooli ja gümnaasiumiastme õpilaste jaotumine hariduskeskuste vahel	39

Saateks

Lähiaastatel väheneb oluliselt kogu Eestis gümnaasiumiõpilaste arv: võrreldes käesoleva õppeaastaga jõuab 2011. aastal gümnaasiumiikka 27 protsenti, 2014. aastal 35 protsenti ja 2017. aastal 34 protsenti vähem noori. Koolide arv peab seega paratamatult vähenema ning seisame valiku ees: kas iga omavalitsus toimetab otsuseid tehes oma äranägemise järgi või lepime üle riigi kokku kindlates põhimõtetes, mida koolivõrgu korrastamisel järgida. Kui riik ei võtaks algatust ja selle protsessi suunamist enda peale, toimuks protsess spontaanselt ning võiks tekitada põhikooliõpilaste maalt linna liikumise laine. Eesti koolihariduse aluseks peab aga jääma tugev põhikool, mis on kõigile hästi kättesaadav.

Haridus- ja Teadusministeerium peab oma kohuseks pakkuda välja ühised põhimõtted ja kriteeriumid, mida omavalitsused saaksid koolivõrgu korrastamisel aluseks võtta. Teisalt on ministeeriumil võimalik pakkuda maakondadele võimalikult head statistilist teavet kaalukate otsuste langetamisel. Oleme Viljandi maakonna palvel teinud maakonna kohta ülevaate, kus on üksikasjalikult näidatud õpilaste arvu muutused kooliastmete kaupa, nende liikumine (õpiränne) koolide ja tömbekeskuste vahel ning selle alusel prognoositud koolide ja õpetajate vajadus 4 erineva mudeli järgi, olenevalt sellest, millised koolitüübid peaksid jääma. Pärast Viljandimaa ülevaate koostamist sai selgeks, et analoogilised ülevaated tuleb koostada kõigi maakondade koolivõrkude kohta, et diskussiooni algatamiseks oleks võrreldav andmestik. Kogu info saab valmides avalikuks Haridus- ja Teadusministeeriumi kodulehel.

Järgnevas analüüsis ja ettepanekutes on arvestatud olemasolevaid koole Lääne Virumaal, praegust rahvastiku tihedust, õpilaste rännet valdade ja koolide vahel ning õpilaste arvu prognoosi. Arvutused on tehtud päevase õppe kohta, ilma hariduslike erivajadustega laste koolideta.

Kõige määravam on üldine õppurite arvu vähenemise tendents. Üldhariduse täistsükkel kestab üldjuhul 12 aastat, mis omakorda võimaldab Eesti Statistikaameti rahvastikustatistika andmestiku jagada erinevaid kooliastmeid iseloomustavatesse sünnikohortidesse ning neid omavahel võrrelda. Võrreldes sünnikohorte 1989-1995 (1.-6 klassi eeldatav õpilaskond 2002), 1995-2001 (1.-6 klassi eeldatav õpilaskond 2008) ja 2001-2007 (1.-6 klassi eeldatav õpilaskond 2014) selgub, et võimalik algklassides õppivate õpilaste arv on viimase kuue aastaga vähenenud 39% ning väheneb järgmise kuue aasta jooksul Lääne-Virumaal võrreldes 2008. aastaga veel 11 % võrra.

Sama, Eesti Statistikaameti rahvastikustatistika põhjal on võimalik hinnata ka 3. kooliastme (ISCED II) ja gümnaasiumiastme (ISCED III) võimaliku sihtgrupi suurust ja muutust ajas. Lääne-Virumaa gümnaasiumivõrgu tuleviku seisukohalt peab arvestama tõsiasjaga, et võrreldes käesoleva õppeaastaga jõuab 2011. aastal gümnaasiumiikka 22 protsenti, 2014. aastal 34 protsenti ja 2017. aastal 38 protsenti vähem noori. Eestis kokku väheneb gümnaasiumiealiste kohorti kuuluvate õpilaste arv vastavatel aastatel 2008/2009 õppeaastaga võrreldes vastavalt 28, 37 ja 38 protsendi võrra. (tabel lisas 1)

Rahvastikustatistika põhjal arvutatavad muutused ei hõlma klassikursuse kordajaid või välismaale siirdujaid (alates 2006. aastast on I klassi õppima asunute arv 4-5% väiksem kui sünnistatistika ja Rahvastikuregistri andmete alusel prognoositud), samuti riigisisest ja omavalitsustevahelist rännet – see on üksnes sünnistatistikal põhinev arvestus ja TEGELIK õpilaste arvu vähenemine võib olla mõnevõrra erinev rahvastikustatistika põhjal tehtavatest järeldustest.

Eestis on nii üldharidussüsteemi arengukava kaudu, rahastamis põhimõtete väljatöötamise alusena kui ka mitmetel foorumitel kokku lepitud järgmistes koolivõrgu põhimõtetes:

- 1) algklasside õpilastele peab kool olema võimalikult kodu lähedal,
- 2) Eesti koolisüsteem põhineb tugeval põhikoolil. Korralik põhiharidus peab olema kättesaadav kõigile, olenemata elukohast. Sellest ideest lähtuvalt peaks igas keskmise suurusega omavalitsuses olema vähemalt üks kaasaegse õpikeskkonnaga põhikool,
- 3) gümnaasiumiaste peab olema sellise õpilaste arvuga¹, mis tagab õpetamise kvaliteedi, kvalifitseeritud õpetajate olemasolu ja õpilaste valiku õppeainete süvendatud õppeks.

Toodud põhimõtted on aluseks ka kriteeriumidele, mida arvestatakse Lääne-Virumaa puhul õpilaste arvu ja klassikomplektide arvu määratlemisel eri kooliastmeis ning alg- ja põhikoolide ning gümnaasiumide võrgu modelleerimisel.

Eri koolitüüpidega käsitatakse 3 või 6 klassiga algkooli (A3, A6); põhikooli (PK), ja gümnaasiumi (G3), kus on 10.-12. klassid. Eranditena, milles riigi tasandil kokku lepitakse, käsitatakse kooli, kus on 1.-12. klass (G12) või 7.-12. klass (PrG).

Esitatud variandid ja koolitüüpide arvud ei pea silmas konkreetseid koole konkreetsetes omavalitsustes, vaid tulenevad kriteeriumidest ning puudutavad maakonda tervikuna.

Kavandavad ümberkorraldused eeldavad kohalike omavalitsuste koostööd ning ka ühist vastutust, et iga omavalitsuse kõigil noortel oleks võimalik omandada korralik põhiharidus ja soovi korral kvaliteetne III taseme haridus.

Asudes koolivõrku optimeerima, peavad aga kõigil kaasatud osapooltel (nii keskvõimul kui ka kohalikul võimul) olema põhjused samad. Ainult sellisel juhul on võimalik kogu süsteemi terviklikult vaadelda ja leida seatud eesmärgist ja põhjustest tulenev parim lahendus.

Koolivõrgu optimeerimine puudutab ebanügselt paljusid inimesi.

- Kõige esimesena mõjutab ümberkorraldus paljusid õpilasi ja nende vanemaid, kes peavad vajadusel ümberkorraldustest tulenevalt muutma oma elukorraldust, et lapsed jõuaksid kooli ja harjuksid uue kollektiiviga.
- Teiseks avaldab koolivõrgu optimeerimine küllalt suurt mõju õpetajate töökohtade olemasolule ja nende töökohtade asukohale. Sellest tulenevalt on võimalik, et ümberkorralduste kavandajad leiavad ägedaid muudatuste vastaseid, kes teevad kõik, et senine harjumuspärane olukord säiliks. Tõenäoliselt on need inimesed, kes mõistavad küll ümberkorralduste vajalikkust üldiselt, kuid ei soovi, et see puudutaks nende peret või seda kooli, kus õpivad nende lapsed või töötavad nad ise.

On oluline, et koolivõrgu optimeerimise eesmärgid ja tulemusi selgitataks väga konkreetsetel erinevatele asjast huvitatud osapooltele (lapsevanemad, koolipere, kogukonna liikmed). Selgitusi peavad toetama hariduse kvaliteedi ja kättesaadavuse paranemist, süsteemi tõhususe, ökonoomsuse ja turvalisuse paremaks muutumist kirjeldavad indikaatorid.

Kindlasti peab ümberkorralduste plaan sisaldama ümberkorralduste käigus tööd kaotavate õpetajate karjääriga seotud lahendusi. See plaan peab sisaldama kava vabanevatele õpetajatele vajaliku täiendusõppe korraldamiseks, täpse ülevaate vajaliku kvalifikatsioonita õpetajatest, kelle kvalifikatsiooni on võimalik vastavusse viia enne muudatuste elluviimist ning valikukriteeriume uute õpetajate palkamiseks. Ainult nii on võimalik kavandada kõigi õpetajate edasist karjääri ning kiiresti leida vajaliku kvalifikatsiooniga uusi õpetajaid.

¹ Reeglina vähemalt 3 paralleeli

Õpilaste seisukohalt on olulised kõik küsimused, mis on seotud kooli jõudmise ajaga. Koolitranspordi paindlik organiseerimine peab tagama, et õpilased ei kulutaks asjatult aega transporti oodates.

Olukorras, kus laste arv väheneb, on koolivõrgu optimeerimisel vaja enam koostööd naaberomavalitsuste vahel piisava suurusega kooli säilitamiseks ja õppe kvaliteedi tagamiseks. Koolivõrgu ümberkorraldamise initsiaatoril peab olema ülevaade, keda ja kuidas kaasata koostöösse ümberkorralduste plaanidel ning kuidas üheskoos kõigi huvitatud osapooltega vajadusi rahuldav koolikorraldus piirkonnas saavutada. Selle juures võib alati kavatsustest informeerida ka neid naabreid, keda plaanitavad muudatused otseselt ei puuduta. Koostöö ja informeerimise väga hea ja läbi mõeldud korraldamisega on võimalik soodsamalt lahendada neid lastevanemate otsuseid, mis ümberkorraldused kaasa toovad. Lahendusi ei tule aga leida ainult inimestele, vaid ka vabanevate ruumide ja hoonete edasise kasutuse plaan peab olema varakult koostatud. Sellise plaani koostamisel on tõenäoliselt kogukonna abi ideede genereerimisel vabanevatele ruumidele parima kasutuse leidmiseks hädavajalik.

Kokkuvõttes on kõige olulisemad ikkagi need tegevused, mille tulemusena jagatakse informatsiooni toimiva kohta ja kaasatakse ümberkorralduste kavandamise kohaliku omavalitsuse ametnikud ja koolide direktorid, õpetajad, õpilased ning lapsevanemad. Otsustusprotsessi saab kiirendada, kui kõigil osapooltel on piisavalt teadmist muudatuste põhjuste ja kavandatud positiivsete muutuste kohta.

Sissejuhatus

Järgnevalt vaatame üle Lääne-Virumaa üldhariduskoolide õpilaste arvud, pöörates erilist tähelepanu õpirändele. Õpirännet käsitletakse kui olukorda, kus õpilased asuvad sunnilt – vastava astme õppeasutus puudub koduvallas – või vabatahtlikult – kool valitakse väljaspool koduvalda sellest hoolimata, et oma vallas on vajalikul kooliastmel õppimisvõimlaus olemas – õppima teise omavalitsuse kooli. Õpirände analüüs osundab kahele probleemile:

elanike registrite andmetes ei ole alati fikseeritud tegelik elukoht;

mitte alati ei rahulda õpi- ja valikuvõimalused elukohajärgses koolis kõiki lapsevanemaid.

Õpirände analüüsiks kasutatavad andmed hõlmavad nii omavalitsuste vahelise arvlemise seisukohast olulist õpilaste paiknemist ja liikumist rahvastikuregistri järgsete elukohaandmete alusel, kui ka koolide poolt EHISesse kantud andmeid õpilase väidetava tegeliku elukoha kohta. Analüüsis kasutatakse võimalusel rahvastikuregistri andmestikku. Samal ajal peab silmas pidama, et ka rahvastikuregistri andmed ei pruugi olla lõpuni tõesed – moel või teisel erineb Lääne-Viru maakonna õpilaste tegelik ja rahvastikuregistri järgne elukoht keskmiselt 8% juhtudest, ulatudes gümnaasiumiastmes 10%.

2005. aastal Haridus- ja Teadusministeeriumi poolt tellitud uuringus „Üldhariduskoolide võrgu korraldamine“² käsitleti nii õpirände kui ka hariduse kvaliteedi probleeme. Tehti katse modelleerida prognoositava õpilaste arvu ja seadusest tulenevate kitsenduse alusel hüpoteetiline üleriigiline koolivõrk (vajalik koolide arv eri asustustiheduse korral) 2014./15. õppeaastaks. Kasutades samu, modelleerimise aluseks olevaid kriteeriume, oli võimalik võrrelda koolide hüpoteetilist arvu baasaastal lähteaastateks prognoositavaga. Arvutuste tulemused osundasid selgelt koolide arvu võimalikule vähenemisele.

Käesolevas töös korraldi modelleerimisülesannet, täpsustades kriteeriume uue rahastamismudeli alusel ning valides sihtaastaks õppeaasta 2012/13. Järgnevalt analüüsitakse maakonna õpilaste rännet omavalitsuste vahel detailselt, näidates ka kohustusliku hariduse omandamise järgseid valikuid.

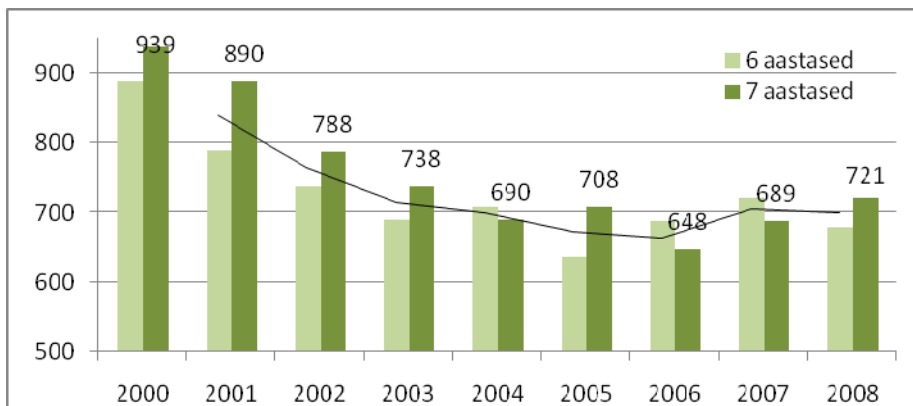
Koolivõrgu optimeerimisel jälgitavate indikaatorite valikul on arvesse võetud Haridus- ja Teadusministeeriumis moodustatud ekspertrühma ettepanekuid.

² Poliitikauuringute Keskus PRAXIS, Tallinn, aprill 2005

Lääne-Viru maakond

1.1. Lääne-Viru maakonna potentsiaal – sündid ja õpilaste arvu muutus.

Kõige lähemas tulevikus mõjutab 1. klassi astujate arvu maakonnas elavate 6- ja 7-aastaste laste arv (joonis 1). 6-aastaste laste arvu kahanev trend aastani 2005 tähendab seda, et võrreldes 2000. aastaga oli 2008. aasta 1. jaanuaril selles vanuses lapsi 211 võrra vähem, kuigi aastad 2006 ja 2007 näitasid väikest kasvu. See on aga ainult pisut vähem kui 2008./2009. õppeaastal on Rakke valla kolmes koolis (Lahu Algkool, Salla Põhikool ja Rakke Gümnaasium) õpilasi kokku (233).

Joonis 1 Lääne-Virumaa 6- ja 7-aastaste laste arv 1. jaanuaril.

allikas Statistikaamet

Vaadates elussündide arvu muutust Lääne-Virumaal 2001. aastast, täheldame langust kuni 2004. aastani (tabel 1), mis tähendab aga, et 6- ja 7-aastaste laste arv on langustrendis veel 3 aastat, kui siseränne ei muuda olukorda. Esialgseid andmeid 2008. aasta sündide kohta on aga veidi madalamad kui kahe eelmise aasta vastavad näitajad. Seega ei pruugi Lääne-Virumaa sündid olla pöördunud kasvu suunda.

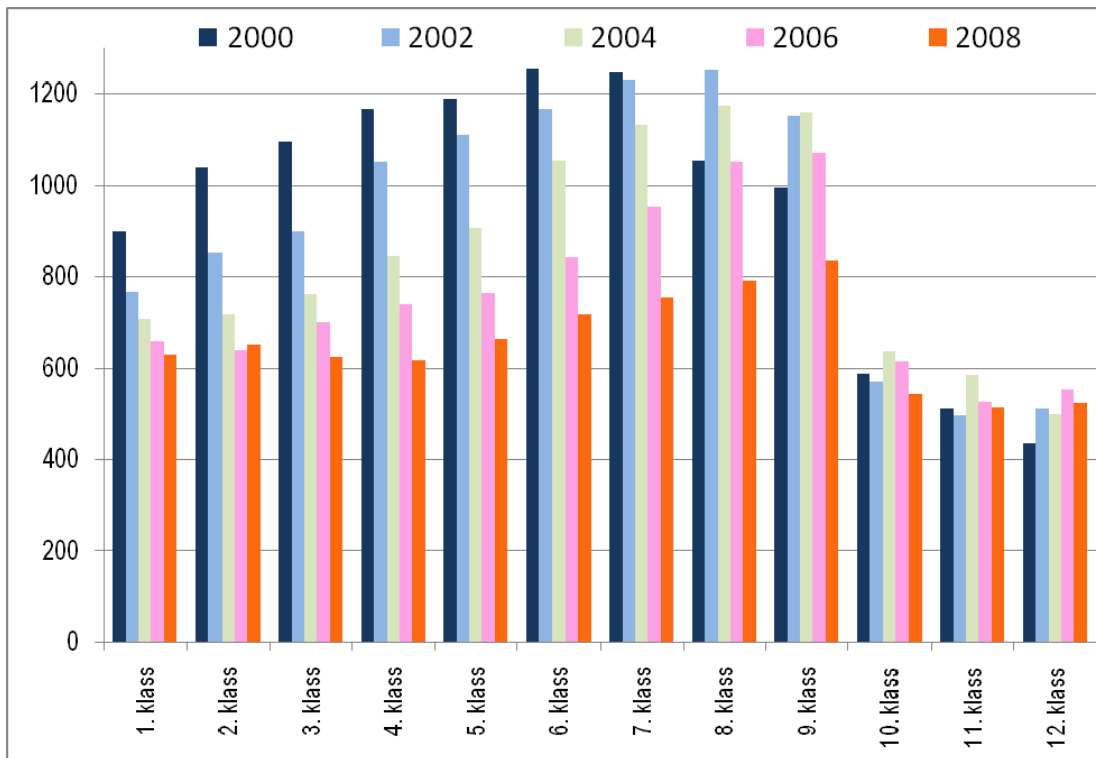
Tabel 1

Elussünnid Lääne-Virumaal 2001-2008, allikas Statistikaamet

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Lääne-Viru maakond	686	656	636	606	631	712	717	700*

*esialgne

Joonisel 2 on toodud õpilaste arvu muutus klassiti Lääne-Virumaal, mis veelkord tõestab, et koolivõrgu kahanemine on kestnud juba viimased kümme aastat. Õpilaste arvu vähenemine toob kõigepealt kaasa keskmise klassi täituvuse languse, klassikomplektide arvu vähenemise (ka liitklasside tekke), millele omakorda järgneb õpetajate ametikohtade vähenemine. Õpetajate ametikohtade arvu kahanemine on aga kiirem kui õpetajate arvu kahanemine, mis tähendab osakoormusega õpetajate arvu kasvu ja/või kvalifikatsioonile mittevastavate õpetajate arvu suurenemist. Juba praegu ei vasta Eestis statistiliselt 25% õpetajaskonnast kõigile kvalifikatsiooninõudeile. Tegelikult tähendab see sageli, et üks ja seesama õpetaja on koormuse huvides sunnitud õpetama ka ainet, milleks tal ainealane ettevalmistus puudub.

Joonis 2 Lääne-Virumaa õpilased üldhariduse päevaõppes klassiti aastatel 1998 - 2008
allikas Statistikaamet

1.2. Õpiränne

Õpirändena käsitatakse rahvastikuregistris selgelt määratletud elukohaga õpilaste õppimist elukohajärgsest omavalitsusest erinevas omavalitsuses. Andmed õpilaste kohta, kelle elukoha kohta esitatud andmed rahvastikuregistris ja EHISes³ erinevad või osaliselt puuduvad, esitatakse eraldi ning selliste õpilaste arv täiendab ühest või teisest omavalitsusest lähtuva õpirände tegelikku võimalikku mahtu.

Õpilased, kelle kohta puuduvad nii rahvastikuregistri kui ka tegeliku elukoha andmed, on käesolevast ülevaatest kõrvaldatud. Samuti ei käsitle ülevaade hariduslike erivajadustega laste koolides (Mihkli Kool, Porkuni kool, Rakvere Lille Kool, Vaeküla kool ja Tapa Erikool) õppivate õpilaste rännet, sest sellise õpirände põhjused pigem erinevad tavakoolide vahelise õpirände põhjustest.

Mitme kooliga omavalitsustes ei vaadelda omavalitsuse sees (nt Kadrina, Laekvere, Rakke, Rakvere, Sõmeru, Tamsalu, Tapa, Vihula, Vinni Väike-Maarja vallad) toimuvat koolide teeninduspiirkondade vahelist või kattuvate teeninduspiirkondade osades toimuvat õpilaste liikumist.

Lisaks Lääne-Viru maakonna omavalitsustes ja Lääne-Viru maakonnas tervikuna toimuvale õpirändele on esitatud õpirände maht vastavas kooliastmes ka Eesti lõikes.

³ Eesti Hariduse Infosüsteem

Tabel 2.

Õpiränne Lääne-Viru maakonnas. Üldhariduse päevane õppevorm, 1. kooliaste 2007./2008. õppeaastal.

Omaavalitsus, kus elab	Õpilaste arv RR** järgi	Rändab välja	Tegelik õpilaste arv	Mujal õppijate osakaal
Haljala vald	76	9	72	12%
Kadrina vald	150	6	161	4%
Kunda linn	87	5	102	6%
Laekvere vald	46	2	42	4%
Rakke vald	62		65	0%
Rakvere linn	516	6	553	1%
Rakvere vald	69	23	46	33%
Rägavere vald	30	7	25	23%
Sõmeru vald	100	20	84	20%
Tamsalu vald	125	10	115	8%
Tapa vald	291	7	301	2%
Vihula vald	28	10	20	36%
Vinni vald	137	7	148	5%
Viru-Nigula vald	39	13	29	33%
Väike-Maarja vald	148	5	153	3%
Lääne-Virumaa kokku	1904	130	1916	7%
Eesti kokku*	35 244	2 458	35 577	7%

* 2015 õpilast erinevate elukohtadega, sh Lääne-Viru maakond 92

* 333 – andmed puuduvad

** Rahvastikuregister

Tabelis 2 veerus "kokku õpib" on vastava omaavalitsuse rahvastikuregistrisse kantud 1. kooliastmes õppivate õpilaste arv. Veerus "tegelik õpilaste arv" on näidatud õpilaste tegelik arv omaavalitsuse kooli(de) 1. kooliastmes. Kui tegelik õpilaste arv on võrdne elanike registrisse kantud õpilaste arvuga, on rändesaldo vastavas kooliastmes tasakaalus; kui tegelik õpilaste arv on rahvastikuregistrisse kantud õpilaste arvust suurem, on rändesaldo positiivne.

Lääne-Virumaa kõigi omaavalitsuste rändesaldo kokku on esimese kahes kooliastmes positiivne -1. kooliastme õpilastest õppis väljaspool Lääne-Viru maakonda 16, teistest maakondadest pärit õpilasi õppis Lääne-Viru maakonnas seevastu 27.

Tabel 3.

Õpiränne Lääne-Viru maakonnas. Üldhariduse päevane õppevorm, 2. kooliaste 2007./2008.õppeaastal.

Omavalitsus, kus elab	Õpilaste arv RR** järgi	Rändab välja	Tegelik õpilaste arv	Mujal õppijate osakaal
Haljala vald	82	14	86	17%
Kadrina vald	187	7	194	4%
Kunda linn	130	10	140	8%
Laekvere vald	55	1	55	2%
Rakke vald	60	1	60	2%
Rakvere linn	538	13	613	2%
Rakvere vald	82	51	29	62%
Rägavere vald	36	7	30	19%
Sõmeru vald	131	26	110	20%
Tamsalu vald	147	13	146	9%
Tapa vald	281	11	290	4%
Vihula vald	47	15	30	32%
Vinni vald	163	10	160	6%
Viru-Nigula vald	29	5	27	17%
Väike-Maarja vald	158	4	169	3%
Lääne-Viru maakond kokku	2 126	188	2 139	9%
Eesti kokku*	36 683	3 299	37 088	9%

* 2456 õpilast erinevate elukohtadega, sh Lääne-Viru maakond 103.

* 405 - andmed puuduvad

** Rahvastikuregister

2. kooliastmel õppis teistest maakondadest pärit õpilasi Lääne-Viru maakonnas 28, Lääne-Viru maakonnast siirdus teistesse maakondadesse õppima 25 õpilast.

1. ja 2. kooliastmes (vt tabel 3) on õpirändes osalevate õpilaste osakaal Lääne-Viru maakonnas lähedane Eesti keskmise näitajaga. Maakonnas endas on aga palju omavalitsusi, kus õpirändes osalevad õpilased moodustavad 20 ja enam protsenti vastavaealiste elanike arvust. Nii osaleb õpirändes 20% Sõmeru, 23% Rägavere, 33% Rakvere ja Viru-Nigula valdade ning 36% Vihula valla 1. kooliastme õpilastest.

2. kooliastmes on õpirändesse kaasatud õpilaste osakaal küll pisut väiksem, jäädes samades omavalitsustes keskmiselt 20% piiresse, välja arvatud Vihula vald (32%) ja Rakvere vald, kus väljaspool elukohajärgset omavalitsust õpivad enam kui pooled 2. kooliastme õpilastest.

Tabel 4.

Õpiränne Lääne-Viru maakonnas. Üldhariduse päevane õppevorm, 3. kooliaste 2007./2008.õppeaastal.

Omavalitsus, kus elab	Õpilaste arv RR** järgi	Rändab välja	Tegelik õpilaste arv	Mujal õppijate osakaal
Haljala vald	137	22	158	16%
Kadrina vald	236	15	251	6%
Kunda linn	145	9	164	6%
Laekvere vald	75	4	71	5%
Rakke vald	102	3	100	3%
Rakvere linn	627	30	749	5%
Rakvere vald	94	53	31	56%
Rägavere vald	36	10	28	28%
Sõmeru vald	149	44	123	30%
Tamsalu vald	158	13	148	8%
Tapa vald	291	10	317	3%
Vihula vald	79	42	38	53%
Vinni vald	224	17	214	8%
Viru-Nigula vald	42	20	23	48%
Väike-Maarja vald	198	6	209	3%
Lääne-Viru maakond kokku	2 593	298	2 624	11%
Eesti kokku*	44 008	5 229	44 451	12%

* 2825 õpilast erinevate elukohtadega, sh Lääne-Viru maakond 139

* 443 - andmed puuduvad

** Rahvastikuregister

Õpirändes osalevate õpiaste arv suureneb 3. kooliastmes üle riigi.

Rakveret ümbritsevates omavalitsustes on tuntav Rakvere linna mõju tõmbekeskusena kogu põhihariduse tasemel, kuid osaliselt toimivad tõmbekeskustena ka Kunda linn ja Haljala vald. Kui Kundasse siirduva õpirände põhjuseks võib olla õppekeel (lähedalasuvate omavalitsuste teenindaja venekeelse põhihariduse osas), siis Haljala ise on küll tõmbekeskuseks Rakvere ja Vihula vallast tulevatele õpilastele. Samas õpib 15% Haljala valla põhikooliealistest elanikest väljaspool oma valda, peamiselt Kadrina vallas ning Kunda ja Rakvere linnades.

Lääne-Viru maakonnast siirdus 3. kooliastmes teistesse maakondadesse õppima 33 õpilast, teistest maakondadest tuli Lääne-Viru maakonda õppima 30 õpilast.

1.3. Õpiränne gümnaasiumiastmes

Erinevalt põhihariduse tasemel toimuvast õpirändest (Eesti 5 omavalitsuses kool või õpilased koolis puuduvad, lisaks on 6 omavalitsuses avatud ainult algkooliastmed) mõjutab kogu Eestis õpirännet gümnaasiumiastmes omavalitsuste väga erinev positsioon – 104 omavalitsuse koolides on gümnaasiumiaste olemas, 123 omavalitsuses puudub. Seega on otstarbekas vaadelda rännet gümnaasiumiga ja gümnaasiumita omavalitsuste lõikes eraldi – gümnaasiumiastmetega omavalitsuste vahel toimuva õpirände ajendiks saab olla see, et õppe suundumus või kvaliteet ei vasta õppijate või lapsevanemate ootustele.

Tabel 5.

Õpiränne Lääne-Viru maakonnas. Üldhariduse päevane õppevorm, gümnaasiumiaste 2007./2008. õppeaastal.

Omaavalitsus, kus elab	Õpilaste arv RR** järgi	Rändab välja	Tegelik õpilaste arv	Mujal õppijate osakaal
Haljala vald	89	34	79	38%
Kadrina vald	167	27	160	16%
Kunda linn	74	23	67	31%
Laekvere vald	48	46		96%
Rakke vald	49	12	39	24%
Rakvere linn	448	29	823	6%
Rakvere vald	56	55		98%
Rägavere vald	20	18		90%
Sõmeru vald	108	103		95%
Tamsalu vald	97	19	79	20%
Tapa vald	188	28	203	15%
Vihula vald	62	58		94%
Vinni vald	140	38	128	27%
Viru-Nigula vald	29	29		100%
Väike-Maarja vald	114	40	76	35%
Lääne-Viru maakond kokku	1689	559	1654	33%
Eesti kokku*	33 353	8 243	33 515	25%
Ränne gümnaasiumiga omavalitsuste vahel	28 265	3 586	33 353	13%

* 1802 õpilast erinevate elukohtadega, sh Lääne-Viru maakond 65

* 162 – andmed puuduvad

** Rahvastikuregister

Tabelist 5 selgub, et Rakvere linnast lähtuv õpiränne moodustab üksnes 6% Rakvere gümnaasiumis õppivate noorte arvust. Gümnaasiumiastmega omavalitsuste vahel toimuv õpiränne on kõrgem Eesti keskmisest, ulatudes 18 protsendini. Haljala ja Väike-Maarja vallast ning Kunda linnast osaleb õpirändes kuni kolmandik nendes omavalitsuses elavatest gümnaasistidest. Analüüsidest põhikooli lõpetajate edasiõppimist perioodil 2005/2006 – 2007/2008 selgub, et näiteks Väike-Maarja valla Kiltsi ja Simuna põhikoolide lõpetajad, kes on jätkanud õpinguid () gümnaasiumiastmel, eelistavad õpingute jätkamisel pigem Rakvere linnas või Vinni vallas asuvaid koole või asuvad õppima teistes maakondades.

Õpiränne gümnaasiumiastmeta omavalitsustest näitab veelkord, et rahvastikuregistrisse kantud elanike ja õpirändesse kaasatud õpilaste arv ei pruugi kattuda. Seda erinevust selgitab elukohaandmete mitmetiõlgendatavus – rahvastikuregistri andmed võivad erineda õpilase enda poolt esitatud tegeliku elukoha kohta käivast informatsioonist. Väljarändajate hulka loetakse üksnes üheselt mõistetava elukohainformatsiooni põhjal õpirändesse kaasatud õpilased. Tegelik õpirände maht võib olla suurem, sisaldades ka ebaselge rändestaatusega õpilaste andmeid, mis gümnaasiumiastmes võib olla tabelis 5 näidatud mahust kuni 10 % suurem.

Teiste maakondade gümnaasiumides õpib 124 Lääne-Virumaalt pärit õpilast. Teistest maakondadest pärit õpilasi on Lääne-Viru maakonna gümnaasiumides õppimas ligi 3 korda vähem - 45. Seega ei ole Lääne-Virumaa gümnaasiumid piisavalt atraktiivsed väljastpoolt maakonda õppijatele.

Kui siiani on õpirände käsitlemine olnud lähetajaomavalitsuse keskne, siis gümnaasiumiastmes tuleks õpirännet hinnata ka vastuvõtva omavalitsuse poolt ehk vaadata kooliti, milliste koolide gümnaasiumiastmetel õpib teistes omavalitsustes elavaid õpilasi ja kui suure osakaalu nad vastava kooli gümnaasistidest moodustavad (vt tabel 6).

Tabel 6.

Lääne-Viru maakonna gümnaasiumid, õpilaste arv, gümnaasiumiga omavalitsustest vastu võetud gümnaasistide arv, gümnaasiumita omavalitsustest vastuvõetud gümnaasistide arv. 2007./2008. õppeaasta.

Õppeasutus, kus õpib	Õpilaste arv kokku	Õpib elukohajärgses omavalitsuses	Gümnaasiumiga omavalitsusest	Gümnaasiumita omavalitsusest	Rände osakaal gümnaasiumiga omavalitsustes
Haljala Gümnaasium	79	52	2	25	3%
Kadrina Keskkool	160	139	9	13	6%
Kunda Ühisgümnaasium	67	50	7	10	10%
Rakke Gümnaasium	39	33	5	1	13%
Rakvere Eragümnaasium	177	73	53	51	30%
Rakvere Gümnaasium	317	173	47	97	15%
Rakvere Reaalgümnaasium	270	141	48	81	18%
Rakvere Vene Gümnaasium	31	11	14	6	45%
Tamsalu Gümnaasium	79	76	1	2	1%
Tapa Gümnaasium	121	110	11	1	9%
Tapa Vene Gümnaasium	44	42	2		5%
Vinni-Pajusti Gümnaasium	128	94	17	17	13%
Väike-Maarja Gümnaasium	76	71	4	1	5%
Lääne-Viru maakond	1 588	1 065	220	305	14%

Õpirände analüüsiks vajalike andmete väljavõtt toimus 10.11.2007 seisuga 30. juunil 2007, mistõttu mõnel juhul on statistika väljavõttust hilisema kinnitamiskuupäevaga kinnitatud andmed erinevad elukohaandmetest. Nii näiteks on Lääne-Viru maakonnas Kadrina Keskkooli ja Tapa Gümnaasiumi õpilaste arv 1 võrra suurem elukohaandmestikus esitatust.

Ootuspäraselt on siseneva õpirände osakaal suurim maakonnakeskuses. Maakonnakeskust haridustee jätkamiseks valivatele õpilastele ei ole elukohajärgses omavalitsuses avatud gümnaasiumiaste piisavalt soovidele vastav (seda eeskätt paremate õpitulemustega õpilaste jaoks). Lisaks Rakvere linnale on teistest omavalitsustest tulevate õpilaste osakaal gümnaasiumiastmes 10% või kõrgem ka Vinni-Pajusti, Rakke ja Kunda gümnaasiumides, kuid vähemalt 2 viimase puhul on see osaliselt seletatav õpilaste vähese koguarvuga vastavas kooliastmes, kus igal õpilasel on oluliselt suurem osakaal.

1.4. Rakvere linn kui tõmbekeskus

Rakvere linn maakonnakeskusena on loomulik tõmbekeskus, kuhu suundub suurim osa maakonna õpirändest (vt tabel 7). Kui valdavalt loetakse õpirände põhjuseks lapsevanemate eelistust panna oma laps kooli, kus oleks võimalik omandada üldhariduse täistsükkel, siis mõnede maakonnakeskuste (Viljandi, Tartu, Võru, Kuressaare) näitel võib väita, et lisaks võib olla ka teisi, näiteks tööhõivest ja sotsiaalsest infrastruktuurist tulenevaid põhjusi, mida peaks täiendavalt uurima.

Tabel 7.

Rakvere linna sisenev õpiränne kooliti põhihariduse tasemel. 2007./2008. õppeaasta üldhariduse päevane õpevorm.

Õppeasutus, kus õpib	Õpilaste arv kokku	Sisserändavad õpilased	Sisserände osakaal
Rakvere Eragümnaasium	229	50	21,8%
Rakvere Gümnaasium	522	60	11,5%
Rakvere Realgümnaasium	677	76	11,2%
Rakvere Vene Gümnaasium	107	42	39,3%
Rakvere Linna Algkool	162	12	7,4%
Rakvere Põhikool	213	18	8,5%
Kokku	1 910	258	13,5%

Rakvere linnas põhiharidust omandavatest õpilastest vähemalt 13,5% elab väljaspool Rakveret. Teistes omavalitsustes elavatest õpilastest enim - ligikaudu viiendik kõigist õpilastest õpib Rakvere Eragümnaasiumis, enam kui kolmandik aga Rakvere Vene Gümnaasiumis. See tundub loogilisena, arvestades õppeasutuse rolli muu emakeelega õpilastele õppetingimuste loomisel maakonnas.

1.5. Mis oleks, kui õpilased jääksid elukohajärgsesse kooli

Juhul, kui omavalitsuste vahel ei toimuks õpirännet, muutuks klassikomplektide arv põhihariduse tasemel omavalitsuste lõikes tunduvalt (arvestusega, et klassikomplekti keskmine täituvus püsiks 2007/2008 õppeaasta tasemel).

Tabelist 8 ilmneb rände mõju: juhul, kui kõik õpilased õpiks elukohajärgses koolis, suureneks põhihariduse tasemel klassikomplektide arv Lääne-Viru maakonnas kokku 12 klassikomplekti võrra. Marginaalsete muutuste kõrval väheneks klassikomplektide arv oluliselt Rakvere linnas, suureneks aga Rakvere ja Vihula valdades. Klassikomplektide arvu muutust omavalitsuseti võrrelda aga ei saa, kuna klassikomplektide tegelik keskmine täituvus omavalitsuste lõikes erineb kooliastmeti keskmiselt kuni 4 korda. Põhikooli ulatuses on keskmine klassikomplekti täituvus alla 10 õpilase (so kriitiline piir haridustoetuse eraldamiseks) Rakvere, Rägavere, Vihula ja Viru-Nigula valdades. Maakonna keskmisest (17,5) on tunduvalt madalam klassikomplekti täituvus lisaks veel Laekvere, Väike-Maarja ja Sõmeru valdades.

Tabel 8

Klassikomplektide hüpoteetiline arv kooliastmeti, kui rännet poleks ja keskmine klassitäituvus püsiks 2007./2008. õppeaasta tasemel.

Vald/linn	1. kooliaste	2. kooliaste	3. kooliaste	Kokku võimalik	Kokku tegelik	Muutus
Haljala vald	4	3	5	12	13	-1
Kadrina vald	8	9	10	27	29	-2
Kunda linn	6	7	6	19	22	-3
Laekvere vald	7	4	6	17	16	1
Rakke vald	7	5	4	16	16	0
Rakvere linn	24	24	24	72	82	-10
Rakvere vald	8	8	9	25	11	14
Rägavere vald	4	4	4	12	9	3
Sõmeru vald	7	8	10	25	21	4
Tamsalu vald	8	8	7	23	22	1
Tapa vald	19	16	18	53	56	-3
Vihula vald	6	5	6	17	10	7
Vinni vald	9	9	12	30	30	0
Viru-Nigula vald	4	3	5	12	9	3
Väike-Maarja vald	11	10	13	34	36	-2
Lääne-Viru maakond kokku	132	123	139	394	382	12

Tabel 9 annab võrreldes tabeliga 8 oluliselt täpsema pildi Lääne-Viru maakonna õppeasutuste olukorrast, kuna võrdleb kõiki omavalitsusi sarnastel alustel, asetades klassi täituvuse ülemise piiri kas 24 või hõrealade (Laekvere, Rägavere, Vihula ja Viru-Nigula vallad) puhul 18⁴ õpilasele klassis. Kuna klassi keskmine täituvus põhikooliklassides on omavalitsuste lõikes enamasti madalam sätestatud kriteeriumist, väheneks klassikomplektide arv Lääne-Viru maakonnas kokku 74 võrra (tabelid 9 ja 10A), kusjuures ainsana ei väheneks komplektide arv Rakvere ja Vihula valdades ning suureneks 1 komplekti võrra Haljala vallas

Jättes kõrvale fakti, et antud juhul on hüpoteetilisi klassikomplekte moodustatud kooliastmete, mitte klasside lõikes (mis tooks kaasa vajaliku klassikomplektide arvu suurenemise) ja ei lähtuta tegelikust koolide arvust omavalitsuses, selgub, et enamikus omavalitsustest väheneks klassikomplektide arv ja rände puudumine ei tooks kaasa olulist klassikomplektide arvu suurenemist maapiirkondades. Tegeliku ja võimaliku klassikomplektide arvu erinevus kokku illustreerib kohalike omavalitsuste eelarvetest põhihariduse subsideerimise mahtu ehk seda, kui palju osaleb maksumaksja kodulähedaste koolide võrku tingimusteta ülalpidamises.

⁴ riik tagab vähemalt sellise õpilaste arvu korral klassi finantseerimise mahus, mis tagab rühmatundide läbiviimise

Tabel 9

Klassikomplektide võimalik arv ilma rändeta maksimaalse klassi täituvuse juures, arvestades omavalitsuse asustustihedust 2007./2008. õppeaastal.

Vald/linn	1. kooliaste	2. kooliaste	3. kooliaste	Kokku võimalik	Kokku tegelik	Muutus
Haljala vald	4	4	6	14	13	1
Kadrina vald	7	8	10	25	29	-4
Kunda linn	4	6	7	17	22	-5
Laekvere vald*	3	4	5	12	16	-4
Rakke vald	3	3	5	11	16	-5
Rakvere linn	22	23	27	72	82	-10
Rakvere vald	3	4	4	11	11	0
Rägavere vald*	2	2	2	6	9	-3
Sõmeru vald	5	6	7	18	21	-3
Tamsalu vald	6	7	7	20	22	-2
Tapa vald	13	12	13	38	56	-18
Vihula vald*	2	3	5	10	10	0
Vinni vald	6	7	10	23	30	-7
Viru-Nigula vald*	3	2	3	8	9	-1
Väike-Maarja vald	7	7	9	23	36	-13
Lääne-Viru maakond	90	98	120	308	382	-74

* omavalitsused asustustihedusega <8 in/km²,

Lääne-Viru maakonnas ei ole maakonnakeskuse mõju õpirändele võrreldav Viljandi linna mõjuga Viljandit ümbritsevatele omavalitsustele või maakonnale tervikuna, kuna vajaliku ja tegeliku klassikomplektide arvu erinevus on põhjustatud mitmest maakondi eristavast asjaolust, ka suurest erinevusest klassikomplektide täituvuse osas. Kui Rakvere linnas väheneks ilma rändeta ning maksimaalse klassi täituvuse korral klassikomplektide arv ainult 10 võrra, siis kogu maakonna arvestuses väheneks samadel tingimustel klassikomplektide arv 74 võrra (tabel 10A).

Tabel 10

Rände mõju Rakvere linna koolivõrgule, põhiharidus, 2007./2008. õppeaastal

Kooliaste	1. kooliaste	2. kooliaste	3. kooliaste	Kokku
Klassikomplektide arv tegelik	26	27	29	82
Komplektide arv keskmise täituvuse juures, rändeta	24	24	24	72
Komplektide võimalik arv rändeta max kl täituvuse juures	22	23	27	72

Rände mõju Lääne-Viru maakonna koolivõrgule, põhiharidus, 2007./2008.õppeaastal

Kooliaste	1. kooliaste	2. kooliaste	3. kooliaste	Kokku
Klassikomplektide arv tegelik	128	119	135	382
Komplektide arv keskmise täituvuse püsides, rändeta	132	123	139	394
Komplektide võimalik arv rändeta max kl täituvuse juures	90	98	120	308

1.6. Põhihariduse omandamise järgsed valikud

Põhikooli järgse rändena käsitleme järgnevas osas nii 9-klassiliste/"puhaste" põhikoolide lõpetajaid (kelle jaoks valiku langetamine on edasiõppimise eeldus) kui ka kõiki neid 12-klassiliste koolide õpilasi, kes otsustavad hariduse omandamist jätkata kutseharidussüsteemis või mõne teise kooli gümnaasiumiastmes (valiku langetamine on alternatiiv). Kui õpilane jätkas üldhariduse omandamist samas koolis, kus ta lõpetas põhikooli on tegemist „kodukooliga”.

EHISE andmed võimaldavad analüüsida aastatel 2006 - 2008 Lääne-Viru maakonnas päevases õppevormis riikliku õppekava alusel põhihariduse omandanud õpilaste edasiõppimist. Allpool käsitletakse rändena seda, kui lõpetatud õppeasutus ja õppeasutus järgmisel õppeaastal on erinevad.

Kuna põhihariduse omandamise järgseteks valikuteks on nii üldkeskhariduse omandamine gümnaasiumis kui ka siirdumine kutseõppesse, vaadeldakse järgnevalt mõlemaid valikuid kõrvuti.

Tabel 11.

Aastatel 2006-2008 päevases õppevormis riikliku õppekava alusel põhihariduse omandanud õpilaste hariduskäik järgmisel õppeaastal.

KOV	Lõpetajate arv	Ei jätka	Kutseharidus kokku	Üldharidus kokku	Kodukoolis jätkavate õpilaste arv
Haljala vald	156	3	44	109	85
Kadrina vald	274	10	68	196	161
Kunda linn	126	7	57	62	44
Laekvere vald	69	3	34	32	
Rakke vald	84	2	36	46	31
Rakvere linn	789	21	178	590	415
Rakvere vald	33	6	16	11	
Rägavere vald	28	1	14	13	
Sõmeru vald	106	4	34	68	
Tamsalu vald	165	18	53	94	78
Tapa vald	337	26	123	188	147
Vihula vald	52	2	16	34	
Vinni vald	237	10	92	135	83
Viru-Nigula vald	29	1	16	12	
Väike-Maarja vald	207	8	90	109	63
Lääne-Viru maakond	2 692	122	871	1 699	1 107

Õppeasutust vahetatakse ka omavalitsuse sees (vt tabel 11 ja 12). Põhihariduse omandamisele järgnevate valikute puudumine omavalitsuses toob loomulikult kaasa vajaduse õppeasutust vahetada, samas on õppeasutuse vahetajate osakaal kõrge ka gümnaasiumiastmega koolides. Keskmiselt jätkab Lääne-Virumaal gümnaasiumiastmega koolides põhihariduse omandanutest samas koolis õpinguid 54% õpilastest, mis on õige pisut madalam Eesti keskmisest (56%). 46% gümnaasiumiastmega koolides põhihariduse omandanutest teevad õppe planeerimisel valiku kas kutsekooli või teise gümnaasiumi vahel. Gümnaasiumiastmega koolides põhihariduse omandanud õpilaste edasisi valikuid samal õppeaastal kirjeldab tabel 12.

Tabel 12.

Gümnaasiumiastmega koolides põhihariduse omandanud õpilaste ränne Lääne-Viru maakonnas aastatel 2006-2008, üld- ja kutseharidus.

KOV	Jätkamine järgmisel õppeaastal				Ei jätkka
	Kodukool	Sama omavalitsus	Sama maakond	Teine maakond	
Haljala vald	85		44	4	2
Kadrina vald	161		81	22	10
Kunda linn	44		54	21	7
Rakke vald	31		25	16	2
Rakvere linn	415	224	11	48	14
Tamsalu vald	78		37	16	16
Tapa vald	147		39	71	21
Vinni vald	83		54	20	6
Väike-Maarja vald	63	23	34	20	4
Lääne-Viru maakond	1 107	247	379	238	82

Sama, osakaal põhihariduse omandanud õpilastest.

KOV	jätkamine järgmisel õppeaastal				Ei jätkka
	Kodukool	Sama omavalitsus	Sama maakond	Teine maakond	
Haljala vald	63%		33%	3%	1%
Kadrina vald	59%		30%	8%	4%
Kunda linn	35%		43%	17%	6%
Rakke vald	42%		34%	22%	3%
Rakvere linn	58%	31%	2%	7%	2%
Tamsalu vald	53%		25%	11%	11%
Tapa vald	53%		14%	26%	8%
Vinni vald	51%		33%	12%	4%
Väike-Maarja vald	44%	16%	24%	14%	3%
Lääne-Viru maakond	54%	12%	18%	12%	4%

Tabelites 13 ja 14 on näha, kui palju põhikooli lõpetajatest jätkab õpinguid gümnaasiumiastmes oma maakonnas ja millised on nende õpilaste põhikooli keskmised lõpuhinded.

Põhihariduse omandamisele järgnevas õpirändes osaleb kõige rohkem neid õpilasi, kel on keskmisest paremad või halvemad lõpuhinded. Paremate õpitulemustega õpilased suunduvad keskustesse, mis ei pruugi aga asuda samas maakonnas. Tabelites ei esitata, kuid statistikast võib tuua välja asjaolu, et väljaspool Lääne-Viru maakonda gümnaasiumis õppima asunud õpilaste keskmine hinne on omakorda seotud õppeasutuse asukohaga – Tallinnasse, Tartusse või Nõo Gümnaasiumisse õppima asuvate õpilaste keskmine hinne on enamasti kõrgem näiteks maakonda ümbritsevate omavalitsuste koolides jätkavate õpilaste keskmistest hinnetest.

Üle riigi kujuneb välja omamoodi hierarhia: riigigümnaasiumid või kõrge mainega munitsipaalgümnaasiumid tõmbavad kõrgete õpitulemustega õpilasi üle riigi; maakonnakeskuse munitsipaalgümnaasiumidesse asuvad õppima maakonna võimekamad; ülejäänud gümnaasiumide parimate õpitulemustega õpilased tulevad oma lõpetajate kõrval pigem gümnaasiumita omavalitsustest. Kõige kehvema põhikooli lõputunnistuse keskmise hindegaga õpilased aga tulevad pigem teistest gümnaasiumiga omavalitsustest, sh maakonnakeskusest.

Sellise hierarhia tekkimine mõjutab õppe kvaliteeti, kuna gümnaasiumiharidust peavad asuma koos omandama nii need, kellele see oli loomulik ja võimetele vastav valik (gümnaasiumita omavalitsustest loomulikke rändekanaleid pidi), paratamatus (läheduses pole sobivat õppesuunda või kutseõppeasutust) kui ka need, kes on teinud juhusliku valiku (valinud gümnaasiumi, kuhu vastu võeti, mitte kooli, mille valikut võimeds eeldanuks).

Lääne-Viru maakond erineb sellest loogikast oluliselt, sest keskmist lõputunnistuse hinnet mõjutab Rakvere Eragümnaasiumisse siirdujate keskmine lõputunnistuse hinne, mis on oluliselt madalam. 629st Rakvere linna munitsipaalgümnaasiumides üldkeskhariduse omandamist alustanud õpilase keskmine lõputunnistuse hinne oli 4,36; kõigi üldkeskhariduse tasemel jätkanute keskmine lõputunnistuse hinne aga 4,22, sisaldades ka Rakvere Eragümnaasiumis jätkanud 157 õpilase keskmist 3,68.

Võrreldes Lääne-Virumaal omavalitsuste lõikes põhikooli lõpetanute keskmisi hindeid ja seda, kus nad jätkavad üldhariduse omandamist võime väita, et maakonnakeskusesse õppima asuvate õpilaste keskmine lõputunnistuse hinne on kõrgem nende õpilaste keskmisest hindest, kes siirduvad õppima teistesse Lääne-Viru maakonna gümnaasiumidesse.

Tabel 13

Aastatel 2006 - 2008 Lääne-Viru maakonna gümnaasiumiastmes jätkanud õpilaste ränne Lääne-Viru maakonna omavalitsuste lõikes.

Omavalitsus, kus lõpetas põhikooli	KOV, kus õpib										
	Hajjala vald	Kadrina vald	Kunda linn	Rakke vald	Rakvere linn	Tamsalu vald	Tapa vald	Vinni vald	Väike-Maarja vald	Teised maakonnad	Kokku
Hajjala vald	86	4			18					1	109
Kadrina vald	1	161		1	25					8	196
Kunda linn			44		16					2	62
Laekvere vald				1	18			3		10	32
Rakke vald				31	5			1	1	8	46
Rakvere linn	1				552			11		26	590
Rakvere vald					9			2			11
Rägavere vald					8	1		4			13
Sõmeru vald			1		63			1		3	68
Tamsalu vald					1	81	2			10	94
Tapa vald					1		160			27	188
Vihula vald	3	2			21					8	34
Vinni vald					23			105		7	135
Viru-Nigula vald					10					2	12
Väike-Maarja vald				4	16			1	67	21	109
Lääne-Viru maakond	91	167	45	37	786	82	162	128	68	133	1699

Rakvere linnast Vinni-Pajusti Gümnaasiumisse õppima asuvate õpilaste keskmine hinne on tunduvalt madalam teistest omavalitsustest pärit Vinni - Pajusti Gümnaasiumis jätkavate õpilaste omast. Samuti jääb Rakverest Vinni-Pajusti Gümnaasiumisse siirdunud õpilaste keskmine hinne madalamaks Vinni-Pajusti Gümnaasiumis põhihariduse omandanud ja sama kooli gümnaasiumiastmes jätkanud õpilaste keskmisest hindest.

Tabel 14.

2006-2008 Lääne-Viru maakonna omavalitsuste ja väljaspool Lääne-Viru maakonda gümnaasiumiastmes jätkanud õpilaste põhikooli lõputunnistuse keskmine hinne.

Omavalitsus, kus lõpetas põhikooli	KOV, kus õpib										
	Hajjala vald	Kadrina vald	Kunda linn	Rakke vald	Rakvere linn	Tamsalu vald	Tapa vald	Vinni vald	Väike-Maarja vald	Teised maakonnad	Keskmine hinne
Hajjala vald	4,30	4,19			4,05						4,25
Kadrina vald		4,17			3,72					4,40	4,12
Kunda linn			4,29		3,93					5,00	4,22
Laekvere vald					4,60			4,33		4,37	4,52
Rakke vald				4,27	4,71					4,66	4,38
Rakvere linn					4,21			3,81		4,30	4,21
Rakvere vald					4,45			3,88			4,35
Rägavere vald					4,64			4,42			4,51
Sõmeru vald					4,25					4,52	4,26
Tamsalu vald						4,08	3,63			4,44	4,11
Tapa vald							4,23			4,48	4,26
Vihula vald	4,08	4,50			4,52					4,75	4,54
Vinni vald					4,16			4,22		4,21	4,21
Viru-Nigula vald					4,44					4,28	4,41
Väike-Maarja vald				4,17	4,54				4,32	4,62	4,40
Lääne-Viru maakond	4,29	4,18	4,27	4,26	4,22	4,08	4,22	4,19	4,32	4,47	4,24

Väljaspool Lääne-Viru maakonda üldhariduse omandamist jätkanud õpilaste keskmine lõputunnistuse hinne oli vaadeldaval ajavahemikul 4,47, seega pisut kõrgem maakonna keskmisest.

1.7. Õpetajate koormus ja vanus

Koolis avatud kooliastmed mõjutavad õpetajate töökoormuse jaotumist erinevate kooliastmete klasside vahel. Põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse § 37 järgi töötavad koolis klassiõpetajad ja aineõpetajad. Klassiõpetajad õpetavad 1.- 6. klassini põhiliselt kõiki õppeaineid, aineõpetaja võib õpetada õppeaineid vastavalt oma kvalifikatsioonile ka 1.- 6. klassini.

Kvalifikatsiooninõuete määruuses (<https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=13082084>) täpsustatakse PGS vastavat sõnastust veelgi, määratledes põhikooli ühe või mitme aine õpetaja kvalifikatsiooninõuete kõrval ka gümnaasiumi ühe või kahe aine õpetaja kvalifikatsiooninõuded.

Sarnaselt koolivõrguga, kus erinevad koolitüübid konkureerivad 1.-6. klassi õpilaste osas, valitseb konkurents ka õiguse eest 1.-6. klasse õpetada. Õpetajate ettevalmistamisele, värbamisele ja töö planeerimisele on kooli tüübist sõltuvalt erinevad ootused ja võimalused. Reeglina suureneb alates teisest kooliastmest õppe läbiviimisega seotud õpetajate arv oluliselt.

Tabel 15.

Kõige levinuma kooli suurusega, 1 ja 2 paralleeliga tavakoolide arv, keskmine õpilaste arv kooliastmes⁵ Eestis kokku

Kooli tüüp	Algkool	Põhikool	Keskool või gümnaasium
Koolide arv	79	215	123
Keskmine õpilaste arv 1. Kooliastmes	23	33	69
Keskmine õpilaste arv 2. Kooliastmes	21	35	75
Keskmine õpilaste arv 3. Kooliastmes		44	96
Keskmine õpilaste arv gümnaasiumiastmes			92

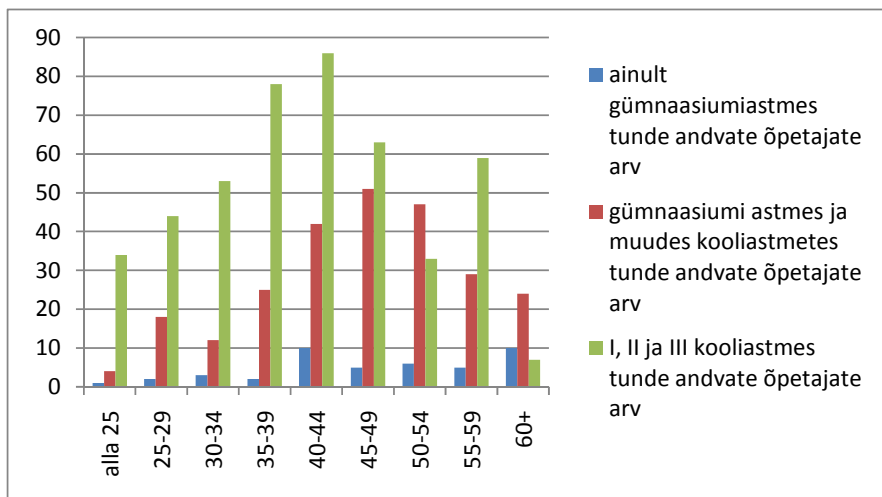
Üheks gümnaasiumiastme hoidmise põhjuseks tuuakse sageli vajadus säilitada aineõpetajate töökoormus. Kuna aga valdavalt on gümnaasiumiastmega koolides 1-2 paralleeli, tagatakse gümnaasiumi aineõpetajatele vajalik töökoormus põhikooli 3. kooliastmes ja algklassides õpetamise arvelt.

Võrreldes õppega seotud isikute arvu kooliastmete ja kooli tüüpide lõikes, selgub, et esimese kooliastmega võrreldes on teises kooliastmes õpilaste õpetamisega seotud 14% rohkem õpetajaid algkoolides, 81% rohkem õpetajaid põhikoolides ning 93% rohkem õpetajaid gümnaasiumiga koolides. Samal ajal on võrreldes 2. kooliastmega kolmandas kooliastmes õppe läbiviimisega seotud 3% enam õpetajaid põhikoolides ja 19 % enam õpetajaid gümnaasiumiastmega koolides.

Keskmiselt 1 ja 2 paralleeliga gümnaasiumides on 2. kooliastmes õpetavaid õpetajaid üle 2 korra rohkem kui 1. kooliastmes, ületades sama keskmise paralleelklasside arvuga põhikoolide vastavat näitajat 26% võrra. Vähenev õpilaste arv suurendab paratamatult survet õpetajate ametikohtade vähendamiseks.

Lääne-Virumaal on kõige enam neid õpetajaid, kes töötavad ainult esimese kolme kooliastme õpilastega ning nende hulgas on kõige enam õpetajaid vanuses 40-45 aastat. Võrreldes joonisel 3 toodud õpetajate gruppe omavahel täheldame, et kõige enam on nooremaid õpetajaid ainult põhikooli ulatuses töötavate õpetajate hulgas. Ainult gümnaasiumiastme õpilastega töötavate õpetajate hulgas on võrdselt kõige suurem arv 40-45 ja üle 60-aastaseid õpetajaid.

⁵ Arvutuslik paralleelklasside arv koolis. Ülesmardus kooliastme õpilaste arvu ja klassikomplekti täituvuse ülemise piirnõrmi jagatisest.

Joonis 3 Lääne-Virumaa õpetajate vanusjaotus vastavalt kooliastmetele

Allikas: EHIS

Tabel 15a.

RÕK tunnijaotusplaanist tulenev õpetaja täisametikoha jaoks vajalik paralleelide arv 7.-9. klassis ja gümnaasiumiastmes.

Õppeaine	Kooliastmed		
	Põhikooli 7.-9. klass	Põhikooli 7.-9. Klass ja Gümnaasium	Gümnaasium
Eesti keel ja kirjandus	~1 (koos 4.-6. klassiga)	~1	2
A-võõrkeel	~1 (koos 1.-6. klassiga)	~1,5	3
B-võõrkeel	~2 (koos 4.-6. klassiga)	~1,5	3
Matemaatika	0,75	1	2
Füüsika	5	2	~3
Geograafia	4	~2,5	7
Bioloogia	4	2	5
Keemia	5	~2,5	5
Ajalugu/ühiskonnaõpetus	~2 (koos 4.-6. klassiga)	~1	2
Muusika	~2 (koos 1.-6. klassiga)	3	7
Kunst	3 (koos 4.-6. klassiga)	~3	7
Kehaline kasvatus	1 (koos 1.-6. klassiga)	~2	3
Tööõpetus	2 (koos 4.-6. klassiga)	~4	-
Vajalik paralleelide arv	2 (ka koos 1.-6 klassiga)	2	3 (5)

Tabelite 15 ja 15a võrdlemisel selgub, et enamikus Eesti koolides peab õpetaja täiskoormuse saamiseks olema valmis õpetama erinevaid õppeaineid. Sõltumata kooli tüübist on selge, et enamikus Eesti koolidest on täna tööl mitut õppeainet õpetavad õpetajad.

1.8. Õpetajate ja õpetaja ametikohtade arv Lääne-Virumaa üldhariduskoolides

2007. aastal oli Lääne-Virumaal õpilaste arv õpetaja kohta 7,8 ja õpetaja ametikoha kohta 10,7, jäädes mõlemal juhul alla Eesti keskmisele näitajale (vastavalt 9,2 ja 12,6).

Tabelites 16 ja 17 antakse ülevaade õpilaste/õpetajate suhtarvudest kooliastmete lõikes. Selgub, et üksnes Rakvere ja Kunda linnas ning Haljala vallas ületab õpilaste arv ühe õpetaja kohta Eesti keskmist ja Lääne-Viru maakonnas kokku on ühe õpetaja kohta 2 õpilast vähem vabariigi vastavast keskmisest näitajast⁶.

Tabel 16.

Õpilaste arv vastavas kooliastmes õpetavate õpetajate arvu kohta kooliastmeti 2007./2008. õppeaastal Lääne-Viru maakonnas

KOV	1. kooliaste	2. kooliaste	3. kooliaste	Gümnaasiumiaste	Keskmine
Haljala vald	6,5	3,7	6,6	3,8	9,6
Kadrina vald	6,2	3,1	5,6	5,0	8,8
Kunda linn	7,8	5,0	5,0	3,4	11,0
Laekvere vald	3,1	2,1	2,8		6,0
Rakke vald	5,7	2,3	3,1	3,0	6,1
Rakvere linn	7,8	5,0	5,1	7,2	11,0
Rakvere vald	5,1	1,9	2,4		5,4
Rägavere vald	4,2	2,7	2,3		5,5
Sõmeru vald	5,5	3,0	3,9		7,3
Tamsalu vald	6,5	4,2	3,8	3,4	8,6
Tapa vald	6,0	3,4	3,2	2,9	7,9
Vihula vald	3,6	2,4	3,2		5,5
Vinni vald	5,1	3,2	3,6	4,6	7,2
Viru-Nigula vald	3,6	2,1	1,5		4,9
Väike-Maarja vald	8,0	3,6	3,8	3,8	7,5
Lääne-Viru maakond	6,0	3,5	3,8	4,7	7,8

Pisut parema ülevaate omavalitsuse koolivõrgu efektiivsusest annab õpetajate ametikohtade koguarvu võrdlemine õpilaste koguarvuga vastavas kooliastmes (Tabel 17). Selgub, et vabariigi keskmist näitajat (12,6 õpilast ühe õpetaja ametikoha kohta) ületavad Haljala vald ja Rakvere linn ning mõnevõrra üllatuslikult ka Vihula vald. Lääne-Viru maakonna keskmisele näitajale lähedase näitajaga on ka Kadrina, Kunda, Sõmeru, Tamsalu ja Tapa, teistes omavalitsustes jääb õpilaste arv õpetaja ametikoha kohta suhtarvust 10:1 madalamaks.

⁶ Näitaja „Õpilaste arv õpetaja kohta” on kooliastmeti saadud järgmisel viisil. Õpilaste arv vastavas kooliastmes on jagatud kõigi sellel kooliastmel õppetööd läbi viivate õpetajate arvuga sõltumata sellest, kui suur on vastavas kooliastmes ühe või teise õpetaja tegelik töökoormus. Omavalitsuselt saadakse vastavad näitajad koolide keskmise alusel. Mida rohkem on tegutsevaid kooli ja erinevaid õpetajaid vastavates koolides õppetööga seotud, seda madalamaks kujuneb vastav suhtarv. See näitaja üksi ei iseloomusta piisavalt koolivõrgu efektiivsust.

Tabel 17.

Õpilaste arv vastavas kooliastme õpetaja ametikoha kohta kooliastmeti 2007./2008. õppeaastal Lääne-Viru maakonnas

KOV	1. kooliaste	2. kooliaste	3. kooliaste	Gümnaasiumi -aste	Keskmine
Haljala vald	14,5	12,5	14,4	11,4	13,3
Kadrina vald	11,2	10,1	11,2	11,9	10,0
Kunda linn	11,6	13,3	11,6	10,7	11,9
Laekvere vald	7,2	7,5	8,0		7,6
Rakke vald	10,5	8,0	9,3	8,6	8,3
Rakvere linn	16,2	14,5	12,7	13,5	13,8
Rakvere vald	8,8	6,2	7,4		7,2
Rägavere vald	7,9	9,2	6,7		7,8
Sõmeru vald	12,1	9,7	9,8		10,0
Tamsalu vald	11,9	13,6	9,7	8,9	10,5
Tapa vald	12,9	11,8	9,4	10,7	10,7
Vihula vald	17,1	6,9	8,5		17,5
Vinni vald	9,6	12,3	9,6	10,6	9,9
Viru-Nigula vald	8,4	6,9	4,7		6,4
Väike-Maarja vald	10,5	10,6	9,3	9,0	9,5
Lääne-Viru maakond	12,0	11,1	9,9	11,2	10,7

Tabelite 16 ja 17 andmete puhul on kasutatud üldhariduskoolide tegevusnäitajates kasutatavaid koolipõhiseid andmeid ning mitme õppeasutusega omavalitsuse puhul näidatakse omavalitsuse õppeasutuste keskmist. Andmete tõlgendamisega peab siinkohal olema ettevaatlik, sest statistika põhjal ei saa otsustada, kas mitmes koolis ja erinevates kooliastmes osakoormustega õpetamine on õpetaja ja koolijuhtide teadlikult langetatud valikud või ajutine lahendus.

2. Lääne-Virumaa koolivõrgu prognoos

2012./2013. õppeaasta prognoosi eeldused:

Koolivõrgu prognoosimisel lähtume järgnevast:

- 2012./2013. õppeaastal on 1.-5. klassi õpilasi 95% 2001-2005 sündinute arvust;
- 6.-9. klass = praegused (2007./2008. õppeaasta) 1.-4. klassi õpilased;
- 10.-12. klass = 60% praegustest 5.-7. klassi õpilastest.

Tabel 18.

Kriteeriumid modelleerimiseks (PRAXISE koolivõrgu-uuringu kriteeriume on täpsustatud 2008. a käivitunud rahastamismudeli kriteeriumidega).

	min õpilaste arv	max paralleelklasside arv		
		<i>asustustihedus, in/km²</i>		
		<8	8-500	>500
I kooliaste	18	1	2	3
II kooliaste	18	1	2	3
III kooliaste	60*	2	2	3
gümnaasiumiaste (G12, PrG)	126*	2	2	3
gümnaasiumiaste (G3)	252**	-	-	5
* st vähemalt 2 paralleeli, ** st vähemalt 4 paralleeli				
kooli tüüp	min õpilaste arv	max õpilaste arv		
		<i>asustustihedus, in/km²</i>		
		<8	8-500	>500
A3	18	72	144	216
A6	36	144	288	432
PK	96	288	432	648
G12	222	504	648	972
G3	252	-	-	540
PrG	186	-	360	540

Kollasega on tabelis 18 tähistatud lähteandmete erinevused võrreldes PRAXISE uuringuga.

Järgmiste kombinatsioonide erinevus tuleneb eelkõige sellest, milliseid koolitüpe tahetakse moodustada. Arvestades aga kooliastmete kattuvust täna kehtivate erinevate koolitüüpide korral (vaata tabelit 19, millest näeme, et esimese kolme klassi õpilastel on vastava kooli olemasolu korral võimalus valida 4 erineva koolitüübi vahel) ja asustustihedusest tulenevaid erisusi, võib ette tulla piirkondi, kus mitte kattuvate astmetega koolide moodustamine osutub mitte ainult

Tabel 19

Koolitüübid neile vastavate klasside ja kooliastmetega

Kooli tüübid	Klassid												Kooliastmed*			
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	1	2	3	4
algkool (A3)																
algkool (A6)																
põhikool (PK)																
põhikooliga gümnaasium (G12)																
gümnaasium (G3)																
progümnaasiumiga gümnaasium (PrG)																

* Siin ja edaspidi on 4. kooliaste ja gümnaasiumiaste käsitletud sünonüümidena

võimatuks vaid ka ebaefektiivseks ja hariduse kättesaadavust halvendavaks. Seetõttu on koolivõrgu võimalikes arvutuslikes variantides olemas ka koolid, kus on 1.-12. klass või koolid, kus on koos gümnaasium ja progümnaasium. Koolivõrgu modelleerimist on kõikide kombinatsioonide puhul alustatud alati gümnaasiumiastmest ning liigutud sealt järjest madalamate kooliastmete poole.

Koolitüüpide moodustamise järjekord ja kombinatsioonid

- Variant A⁷: G12 → PK → A6 → A3.
- Variant B: G12 (<8 ja 8-500 in/km²) ja G3 (>500 in/km²) → PK → A6 → A3.
- Variant C: G3 (>500 in/km²) → PK → A6 → A3.
- Variant D: G12 (<8 in/km²) ja PrG (8-500 in/km² ja >500 in/km²) → PK → A6 → A3.

Kuna koolitüüpide moodustamisel lähtutakse ka asustustihedusest, siis on tabelis 20 toodud Lääne-Virumaa omavalitsuste jaotus asustustiheduse järgi. Suures enamikus maakonna omavalitsustest on asustustihedus 8 – 500 inimest ruutkilomeetril.

⁷ Variant A on toodud arvutustesse, et näidata, milline oleks olukord, kui koolitüüpides ei toimuks muudatusi. Variantide B ja D korral on põhikooliga gümnaasium eelkõige hõrealadel lahenduse leidmiseks.

Tabel 20.

Lääne-Virumaa omavalitsuste jaotus asustustiheduse järgi

Asustustihedus <i>in/km²</i>	Omavalitsused	% omavalitsustest
<8	Laekvere, Vihula, Rägavere ja Viru-Nigula vallad	26,7%
8-500	Rakke, Vinni, Väike-Maarja, Kadrina, Haljala, Rakvere, Tamsalu, Sõmeru, Tapa vallad, Kunda linn	66,6%
>500	Rakvere linn	6,7%
Kokku	15	100

Koolivõrgu modelleerimist alustame lähteasta ja prognoositava aasta võrdlemisega, mis annab võimaluse mõista arvatava muutuse ulatust. Modelleerimisel jälgitakse seda, et kooli õpilaste arv ei oleks väiksem kui miinimumina kriteeriumidesse vastavalt koolitüübile ette nähtud on.

Prognoosi järgi väheneb õpilaste arv Lääne-Virumaal 2012/13. õppeaastaks 1253 õpilase võrra (tabelid 21 ja 22) ning vähenemine on tõenäoline kõigil kooliastmetel. I kooliastme õpilaste arv väheneb 81 õpilase võrra, II kooliastmel on vähenemine suurem - 173 õpilase võrra, ja III kooliastmel väheneb õpilaste arv kõige rohkem - 681 õpilase võrra. Prognoosi eeldustes seatud tingimustel väheneb gümnaasiumiastmel õpilaste arv ca 320 õpilase võrra.

Tabel 21.

Õpilaste arv kokku ja keskmiselt kooliastmeti omavalitsuses ning omavalitsuse asustustiheduse järgi, 2007./2008 õppeaasta

Asustustihedus		I aste	II aste	III aste	IV aste	Kokku
<8 in/km ²	kokku	144	164	235	155	698
	keskmine omavalitsuses	36	41	59	39	175
8-500 in/km ²	kokku	1276	1440	1735	1067	5518
	keskmine omavalitsuses	128	144	174	107	552
>500 in/km ²	kokku	482	529	628	454	2093
	keskmine omavalitsuses	482	529	628	454	2093
Kokku	kokku	1902	2133	2598	1676	8309
	keskmine omavalitsuses	127	142	173	112	554

Tabel 22.

Õpilaste arv kokku ja keskmiselt kooliastmeti omavalitsuses ning omavalitsuse asustustiheduse järgi, prognoos 20012./2013. Õppeaasta

Asustustihedus		I aste	II aste	III aste	IV aste	Kokku
<8 in/km ²	kokku	147	143	154	111	555
	keskmine omavalitsuses	37	36	39	28	139
8-500 in/km ²	kokku	1218	1343	1274	921	4756
	keskmine omavalitsuses	122	134	127	92	476
>500 in/km ²	kokku	456	474	489	326	1745
	keskmine omavalitsuses	456	474	489	326	1745
Kokku	kokku	1821	1960	1917	1358	7056
	keskmine omavalitsuses	121	131	128	91	470

Kõigepealt esitame arvutuse õppeaasta 2007/2008 kohta (tabelis 23) samade modelleerimise kriteeriumide järgi, et võrrelda samadelt alustelt olemasolevat olukorda ja selle kuvandit. Ka see arvutus näitab, et koolide hüpoteetiline arv oleks väiksem tegelikust koolide arvust kõigi prognoosi erinevate variantide korral, kui kasutada ühtseid kriteeriume õpilaste jaotamisel koolidesse. Valdavaks koolitüübiks oleks Lääne-Virumaal põhikool.

Variandi A puhul (mis on toodud arvutustesse, et näidata, milline oleks olukord, kui koolitüüpides ei toimiks muudatusi) oleks võimalik moodustada gümnaasiumiastmega koolitüüpidest ainult põhikooliga gümnaasiume (selliseid moodustuks 8, mis on 5 võrra vähem kui olemasolevate põhikoolidega gümnaasiumide arv), põhikoolide arv väheneks aga 1 võrra ning algkoolide arv kokku väheneks 4 võrra (moodustuks 1 A3 tüüpi algkool senise 5 A6 tüüpi algkooli asemele).

Variandi B korral moodustuks 3 puhast gümnaasiumi ja 4 põhikooliga gümnaasiumit aladel asustustihedusega 8 – 500 in/km². Põhikoole moodustuks aga kogu maakonnas 19 ja algkoole 1. Kokku oleks koolide arv selle variandi puhul 8 võrra väiksem kui tegelik arv praegu.

Variandi C korral on põhirõhk nn „puhtal gümnaasiumil“, moodustuks 3 puhast gümnaasiumi ja 24 põhikooli. Kokku oleks aga koolide arv sama, mis variandi B korral.

Variandi D korral on põhirõhk progümnaasiumiga gümnaasiumil, mida moodustuks 8, põhikoole oleks 17 ja algkoole 6. Kokku moodustuks maakonnas 31 kooli, mis oleks ainult 4 võrra vähem kui käesoleval ajal tegelikult on.

Tabel 23.

2007./2008 õppeaasta koolide arvu arvutus variantidesse seatud kriteeriumide järgi

Koolide tegelik arv 2007/08 õppeaastal	Asustustihedus	A3	A6	PK	G12	G3	PrG	Kokku
	<8 in/km ²	0	1	5	0	0	0	6
	8-500 in/km ²	0	3	11	9	0	0	23
	>500 in/km ²	0	1	1	4	0	0	6
	Kokku	0	5	17	13	0	0	35
Variant A	Asustustihedus	A3	A6	PK	G12	G3	PrG	Kokku
	<8 in/km ²	0	0	4	0	.	.	4
	8-500 in/km ²	1	0	12	4	.	.	17
	>500 in/km ²	0	0	0	4	.	.	4
	Kokku	1	0	16	8	.	.	25
Variant B	Asustustihedus	A3	A6	PK	G12	G3	PrG	Kokku
	<8 in/km ²	0	0	4	0	.	.	4
	8-500 in/km ²	1	0	12	4	.	.	17
	>500 in/km ²	0	0	3	.	3	.	6
	Kokku	1	0	19	4	3	.	27
Variant C	Asustustihedus	A3	A6	PK	G12	G3	PrG	Kokku
	<8 in/km ²	0	0	4	.	.	.	4
	8-500 in/km ²	0	0	17	.	.	.	17
	>500 in/km ²	0	0	3	.	3	.	6
	Kokku	0	0	24	.	3	.	27
Variant D	Asustustihedus	A3	A6	PK	G12	G3	PrG	Kokku
	<8 in/km ²	0	0	4	0	.	.	4
	8-500 in/km ²	0	3	13	.	.	4	20
	>500 in/km ²	0	3	0	.	.	4	7
	Kokku	0	6	17	0	.	8	31

Järgnevalt prognoosime asustustihedusest ja valikukriteeriumidest lähtudes kõigi maakonna õpilaste jaoks vajalikku koolide arvu õppeaastaks 2012/2013 (tabel 24), arvestame nii sündimust kui ka välja kujunenud õpirännet.

Tabel 24.

Koolide arvu prognoos 2012./2013. õppeaasta, jälgides praegusi siirdeid (õpirännet)

Variant	Asustustihedus	A3	A6	PK	G12	G3	PrG	Kokku
	Variant A	<8 in/km ²	0	1	3	0	.	.
8-500 in/km ²		0	0	12	2	.	.	14
>500 in/km ²		0	0	0	4	.	.	4
Kokku		0	1	15	6	.	.	22
Asustustihedus		A3	A6	PK	G12	G3	PrG	Kokku
Variant B	<8 in/km ²	0	1	3	0	.	.	4
	8-500 in/km ²	0	0	12	2	.	.	14
	>500 in/km ²	0	0	3	.	3	.	6
	Kokku	0	1	18	2	3	.	24
	Asustustihedus	A3	A6	PK	G12	G3	PrG	Kokku
Variant C	<8 in/km ²	0	1	3	.	.	.	4
	8-500 in/km ²	0	0	15	.	.	.	15
	>500 in/km ²	0	0	3	.	3	.	6
	Kokku	0	1	21	.	3	.	25
	Asustustihedus	A3	A6	PK	G12	G3	PrG	Kokku
Variant D	<8 in/km ²	0	1	3	0	.	.	4
	8-500 in/km ²	0	1	13	.	.	2	16
	>500 in/km ²	0	3	0	.	.	4	7
	Kokku	0	5	16	0	.	6	27
	Asustustihedus	A3	A6	PK	G12	G3	PrG	Kokku

Prognoosides koolide arvu asustustiheduse ja ette antud kriteeriumide järgi õppeaastaks 2012/2013, saame järeldada:

Variant A (säilivad põhikooliga gümnaasiumid) korral väheneks koolide arv võrreldes tegeliku koolide arvuga 2007./2008. õppeaastal oluliselt – koolide arv oleks tõenäoliselt 13 võrra väiksem. Koolide arvud väheneksid kõigi asustustiheduste korral.

Variandid B ja C järgsed arvutused annavad arvuliselt ligilähedase tulemuse. Erinevus tuleb aga sellest, et variandi B korral moodustuks lisaks 3-le „puhtale gümnaasiumile“ ka 2 põhikooliga gümnaasiumit. Põhikooli moodustuks 18 ja 6klassilisi algkooli 1. Variandi C korral põhikooliga gümnaasiume ei moodustuks ning põhikoolide arv kasvaks 21-ni. Hõrealadel moodustuks sarnaselt variandiga B 1 algkool (A6).

Variant D puhul kasvaks algkoolide arv võrreldes eelmiste variantidega ja kokku võiks neid olla 5, põhikoolide arv oleks samuti väiksem kui variantide B ja C korral – neid moodustuks 16. Selle variandi korral ei moodustuks aga „puhtaid“ gümnaasiume, vaid progümnaasiumiga gümnaasiumid – kokku 6 nii asustustiheduse 8 – 500 in/km² kui >500 in/km² piirkondades.

Arvestades soovi säilitada tugevad põhikoolid ja lühendada õpilaste kooliteed, võiks Lääne-Virumaal otsida koolivõrgu uuendamisel lahendusi variantidest C või D või nende variantide koolitüüpide kombinatsioonist arvestades asustustihedust, traditsioone ning väljakujunenud kutseõppeasutuste võrku.

Tänane olukord on aga selline, et paljudel juhtudel on kooli õpilaste arv väiksem kui modelleerimise kriteeriumides ette nähtud ning õpilaste arv klassis on oluliselt väiksem kui seadusega lubatud maksimum. See tähendab aga seda, et juba lähiajal ei kompenseeri ka uuenenud finantseerimisskeem õpilaste arvu vähenemist. Alles aastal 2013 võivad I klassi jõuda 2006.aastal sündinud lapsed. See oli esimene aasta, mil sündide arv Lääne-Virumaal näitas kasvutendentsi. Kasv

sündide arvelt on väike ja ainult 2 aasta osas. Kuidas aga mõjutab siis esimesse klassi astujate arvu sisemigratsioon, sõltub sellest, milliseid valikuid koolivõrgu ja õppe kvaliteedi alal tehakse lähiaastail.

Koolide ja klasside arvu järgi nendes on modelleerimise kriteeriume arvestades võimalik prognoosida õpetajate arvu täiskoomuse ekvivalendis õppeaastaks 2012/2013 (tabel 25) ning vaadata, milliseks kujuneb õpilaste arv ühe täiskoomusega õpetaja ametikohta kohta (tabel 26).

Tabel 25.

Õpetajate arv (täiskoomuse ekvivalendis) Lääne-Virumaal prognoositud koolide arvu järgi

Asustustihedus (in/km ²)	Tegelik 2007./2008, õppeaasta	Mudeli variandid 2008				Mudeli variandid 2012./2013. õppeaasta			
		A	B	C	D	A	B	C	D
<8	55	56	56	56	56	44	44	44	44
8-500	436	367	367	348	368	314	314	305	313
>500	189	172	171	192	179	160	168	168	168
Kokku	680	595	594	596	603	518	526	517	525

Tabel 26

Õpilasi õpetaja kohta, Lääne-Virumaa:

Asustustihedus (in/km ²)	Tegelik 2007./2008, õppeaasta	Mudeli variandid 2008				Mudeli variandid 2012./2013. õppeaasta			
		A	B	C	D	A	B	C	D
<8	12,7	14,5	14,5	14,5	14,5	14,1	14,1	14,1	14,1
8-500	12,7	13,7	14,5	15,0	13,6	15,4	15,4	15,4	15,4
>500	11,1	13,5	13,0	12,2	13,5	12,3	12,5	12,5	12,3
Kokku	12,2	13,8	13,9	13,7	13,7	13,8	13,9	13,9	13,8

Võrreldes 2007/2008. aasta tegelikku seisu ja 2008. a hüpoteetilisi, ümber arvatud variante näeme, et õpilaste arv õpetaja ametikoha kohta kasvab oluliselt kõigi asustustiheduste korral. Enim aga asustustiheduse 8-500 in/km² korral. Õppeaastaks 2012/2013 prognoositud variantide korral jääb ülalloodud kriteeriume rakendades õpilaste/õpetajate suhe suhteliselt sarnaseks 2008. aasta ümberarvatud tulemusele. Väga vähe kasvaks õpilaste arv õpetaja ametikoha kohta keskmise asustustiheduse puhul variandi C korral, väheneks aga ühtlaselt 0,4 võrra hõrealadel ja väheneks erinevalt variantide A, B ja D korral (1,2 kuni 0,5 võrra) aladel asustustihedusega üle 500 in/km²

3. Koolivõrgu optimeerimise hindamine

Paljudes hariduskorraldust käsitlevates dokumentides seatud eesmärk - tagada kõigile õppijatele parimad võimalused kohustusliku hariduse omandamiseks, järgides efektiivsuse põhimõtet - tähendab tegelikkuses katset optimeerida koolivõrku nii riigi kui ka piirkondade tasandil. Kui õpilaste arv muutub, kahaneb sellisel määral nagu Eestis viimase kümne aasta jooksul, siis on võimalik kaks stsenaariumi.

- 1) Jätkatakse olemasolevate koolidega, kuni õpilaste arv muutub nii väikeseks, et ei riik ega omavalitsus ei suuda lõpuks tagada kvaliteetset õpet.
- 2) Analüüsid õpilaste arvu muutusi ja koolivõrgu põhiindikaatoreid, kavandatakse kohalike omavalitsuste, maavalitsuste ja riigi koostöös kogu riiki kattev uus koolivõrk.

Koolivõrgu optimeerimisel on tähtis, et peetakse silmas:

- õppimise ja õpetamise kvaliteeti;
- hariduse kättesaadavust ja omandamise edukust;
- õppekeskkonna turvalisust ja tervislikkust
- koolitee turvalisust;
- koolide ja haridussüsteemi efektiivsust.

Valikuid analüüsid ja põhjendades tuleks kasutada järgmisi indikaatoreid nii riigi kui ka maakonna tasandil

	Tase 2007./2008. õppeaastal	Tase 2008./2009. õppeaastal	Prognoositav 2012./2013. õppeaastal	Arengukavas seatud eesmärk
Muutuste kava võrdlemiseks				
Kvaliteet ja tõhusus				
Kvalifitseeritud õpetajate osakaal ametikohtade lõikes				
Gümnaasiumiastme õppesuundade arv				
Õpilaste keskmine arv klassis				
Õpilaste arv ühe õpetaja ametikoha kohta				
Klassiruumide pindala õpilase kohta				
Koolitransporti kasutavate õpilaste määr				
Monitooringuks				
Kvaliteet ja tõhusus				
Väljalangevuse määr päevases õppevormis				
Põhikooli lõpetajate määr alustanutest				
Gümnaasiumi lõpetanute määr				

alustanutest				
Järgmisel haridustasemel õpingute jätkajate määr				
Õpilaste, õpetajate ja lastevanemate rahulolu õppekeskkonnaga				
Põhikooli eesti keele lõpueksami ja matemaatika lõpueksami keskmine tulemus.				
Gümnaasiumi eesti keele, matemaatika ja võõrkeele lõpueksami keskmine tulemus				
Kogukulud õpilase kohta aastas				
Investeeringud õpilase kohta aastas				
Turvalisus				
Õnnetusjuhtumite arv koolis ja kooliteel				
Õppekeskkonna vastavus turvalisuse ja tervislikkuse nõuetele				

Koolivõrgu optimeerimisel tuleb tingimata arvesse võtta ka huvihariduse ja tugiteenuste kättesaadavust.

Teades, milline on olemasolev situatsioon, millised on olulisemad mõjutegurid ülalloeletud indikaatoritele, saab nendest tulenevalt hinnata olemasoleva ja kavandatava koolivõrgu erinevusi.

4. Tegevuste järjekord koolivõrgu optimeerimise kavandamisel

Suured muutused õpilaste arvudes, õppe kvaliteet ning koolikorralduse efektiivsus on need põhjused, miks koolivõrgu optimeerimisele asutakse.

Tulenevalt haridussüsteemi korraldusust (koolikohustus algab 7aastaselt) saab ja peab koolivõrgu optimeerimisel prognoosima olukorda vähemalt 7-10 aastaks ette.

Kõige olulisem informatsioon, mis on vajalik koolivõrgu optimeerimisülesande lahendamiseks, on seotud laste/õpilaste arvuga.

- 1) Koolivõrgu planeerimise aluseks on vanusegruppide suurus nii riigi, maakonna kui ka kohaliku omavalitsuse tasemel⁸.
 - a) laste arv, kes lähema 6-7 aasta jooksul kooli tulevad, on teada,
 - b) selle alusel on võimalik arvutada õpilaste arv klassiti;
 - c) laste sünni realistliku prognoosi tegemiseks saab arvestada seniseid trende ja sarnases situatsioonis olevate riikide demograafilisi muutusi;
 - d) haridusliku erivajadusega laste arvu on keerulisem prognoosida, kuid on vajalik ja aitab täpsustada nii vajaliku koolituse läbinud õpetajate arvu kui koolikeskkonna sobivaks muutmise kulutusi.
- 2) Migratsioon maakonna ja riigi tasandil mõjutab oluliselt õpilaste arvu prognoosi piirkondades. Kuigi sisemigratsiooni on raske prognoosida, on võimalik arvestada toimivat õpirännet. Selleks tuleb kaasata parimad spetsialistid ja vajadusel koguda täiendavat informatsiooni riiklikul tasandil. Migratsiooni ja õpirände näitajad tuleks hinnata
 - a) riigi,
 - b) maakonna,
 - c) kohaliku omavalitsuse tasandil.

Arvutused õpilaste arvu teada saamiseks peavad olema koordineeritud ja terviklikud, et saada objektiivne pilt inimeste tegelikust liikumisest ja õpilaste arvudest piirkonniti erinevates kooliastmetes. Jättes õpilaste koguarvu prognoosi riigi tasandil koostamata, võib juhtuda, et omavalitsuste poolt prognoositud õpilaste arvud on suuremad kui õpilaste tegelik arv sisemigratsiooni mitmekordse arvestamise tõttu, sest paljud omavalitsused loodavad, et õppijad tulevad just nende juurde.

Tulemuseks saame õpilaste arvud (klassiti) kõigi kooliastmete kohta järgmiseks 7-10 aastaks.

Prognoosi alusel saab hinnata, milline peaks olema hariduskorraldus (koolivõrk) omavalitsuse ja maakonna tasandil – kus peaksid koolid asuma (arvestades ka võimalikku

⁸ Lähteandmete korrektsuse tagamise eelduseks on korrastatud rahvastikuregistri andmed. Iga kohalik omavalitsus peaks suutma tagada, et tal on teada oma territooriumil elavate inimeste arvud ja vanused selleks, et täita temale pandud kohustused.

koolitee pikkust, gümnaasiumiastme puhul õpilaskodu olemasolu või võimalikku jagamist kutseõppeasutustega), millised koolid tuleb sulgeda/asutada/koondada.

Tulemuseks saadakse:

Hüpoteetiline koolivõrk – õpilaste arvud erinevatel kooliastmetel ja koolitüüpides.

- 3) Järgnevalt tuleb hinnata olemasolevaid koolihooneid järgmistest aspektidest:
 - a) asukoht;
 - b) klassiruumide ja teiste nõuetest tulenevate ruumide olemasolu, nende kasutatavuse määr, seisukord;
 - c) vajalikud investeeringud ruumide korrastamiseks, turvalisuse tagamiseks, täiendavate hoonete rajamiseks vastavalt tervisekaitse nõuetele;
 - d) kooliastmetele vastava kaasaegse õpikeskkonna olemasolu.
- 4) Olles koostanud hüpoteetilise koolivõrgu, tuleb kirjeldada/arvutada seda iseloomustavaid näitajaid/indikaatoreid. Juhul, kui hüpoteetiline koolivõrk sisaldab erinevaid alternatiive (meie näites on alternatiivid moodustunud erinevate koolitüüpide valiku tagajärjel), siis tuleb hinnata ka erinevate alternatiivide maksumust. Tuleb leida vastavus õpilaste arvudes olemasoleva koolivõrgu ja hüpoteetilise koolivõrgu vahel
 - a) kooliastmetes,
 - b) erinevat tüüpi õppeasutustes,
 - c) erinevates piirkondades.
- 5) Koostada olemasoleva ja hüpoteetilise koolivõrgu (tema alternatiivide) näitajate/indikaatorite võrdlus, arvestades:
 - a) tulemusindikaatoreid ja seatud eesmärgid,
 - b) investeeringute vajadust iga alternatiivi korral,
 - c) majanduslikke tagajärgi alternatiivsetele investeeringute programmidele.

Tähelepanu tuleb pöörata kvalitatiivsetele faktoritele koos kõigi poolt- ja vastuargumentidega, millele alternatiivsed lahendused võivad osutada, ja võimalusel need järjestada:

- *koolide ajalugu ja traditsioonid,*
- *koolidevahelise koostöö võimalused,*
- *kooli keskkond,*
- *koolitee turvalisus,*
- *poliitikute hoiak erinevate alternatiivide suhtes.*

Järjestades hüpoteetilise koolivõrgu koolid õpilaste arvude järgi kooliastmetes, saame tulemuseks pildi optimaalsest koolivõrgust arvestades:

- olemasolevat koolivõrku;
- vajalike investeeringute mahtu;
- olemasolevaid koolihooneid;
- kvalitatiivseid faktoreid, mis mõjutavad otsuseid.

Hüpoteetiline koolivõrk võib küll rahuldada nõudmisi ja kriteeriume õpilaste arvude osas, peab aga samal ajal olema kättesaadav kõigile õpilastele, kes on planeeritud vastavates koolides õppima asuma. Seega tuleb hüpoteetilist koolivõrku järgnevalt analüüsida kättesaadavuse aspektist, kas ja kuidas mõjutab uus koolivõrk õpilaste transpordi vajadust. Arvestada tuleb, et see võib igal aastal olla erinev. Koolitranspordi skeemi ja lepinguid tuleb igal aastal uuendada. Oluline on siinjuures analüüsida ka seda, kas ja millisel määral mõjutab koolitee läbimiseks kuluv aeg õpilaste

koolipäeva pikkust, kuidas tagatakse õpilaste osavõtt huvitegevusest ning muudest õppetunnivälisest tegevusest.

- 6) Koolitranspordi vajaduse analüüs:
 - a) transporti vajavate õpilaste arv;
 - b) investeeringute vajadus transpordi korraldamiseks – bussid, jooksvad kulud aastas;
 - c) kuidas tagada koolitranspordi turvalisus;
 - d) kulu-tulu analüüs alternatiivsete lahenduste osas (ühistranspordi kasutamine; koolibussi üürimine firmalt; koolibusside kasutamine ka ühistranspordiks ajal, kui nad ei teeninda õpilasi; takso kasutamine lepingu alusel väikeste õpilasgruppide jaoks).

Arvestades hüpoteetilise koolivõrgu ja olemasoleva koolivõrgu võrdluse tulemusi ning koolitranspordi vajadust (et õpilased jõuaksid normaja piirides turvaliselt kooli), võime jõuda olukorrani, et tuleb koostada uus hüpoteetiline koolivõrgu kava või muuta osaliselt mittesobivat kava. Sisuliselt tähendab see eespool kirjeldatud protsessi kordamist, kasutades alternatiivseid valikuid.

Kui hüpoteetiline koolivõrk on kirjeldatud ja transpordiprobleemid lahendatud, tuleb leida vastused õpetajate, tugipersonali ja abipersonali leidmisega seotud küsimustele.

- 7) Õpetajate arv tuleb prognoosida, lähtudes hüpoteetilise koolivõrgu õpilaste arvust, kehtivast õppekavast ja seaduses kehtestatud normkoormusest ning kvalifikatsiooninõudeist. Sama oluline on tugiteenuste kättesaadavuse aspektist tugispetsialistide (abiõpetaja, logopeedid, koolipsühholoogid, sotsiaalpedagoogid, eripedagoogid) olemasolu ja seda just põhikoolide ulatuses. Vajaliku kvalifikatsiooniga õpetajate olemasolu igas hüpoteetilise koolivõrgu õppeasutuses on kriitilise tähtsusega õppe kvaliteedi tagamiseks. Õpetajate töö ümberkorraldamise planeerimisel ja vajalike läbirääkimiste käigus tuleb samuti
 - a) kavandada koolitusprogrammid vabanevatele õpetajatele;
 - b) sõlmida kokkulepped vakantsetele ametikohtadele.
- 8) Enne lõpliku otsuse kinnitamist tuleb kindlasti koostada plaani kulu-tulu analüüs, et hinnata rahalises väärtuses kõiki koolivõrgu optimeerimisega seotud mõjusid.

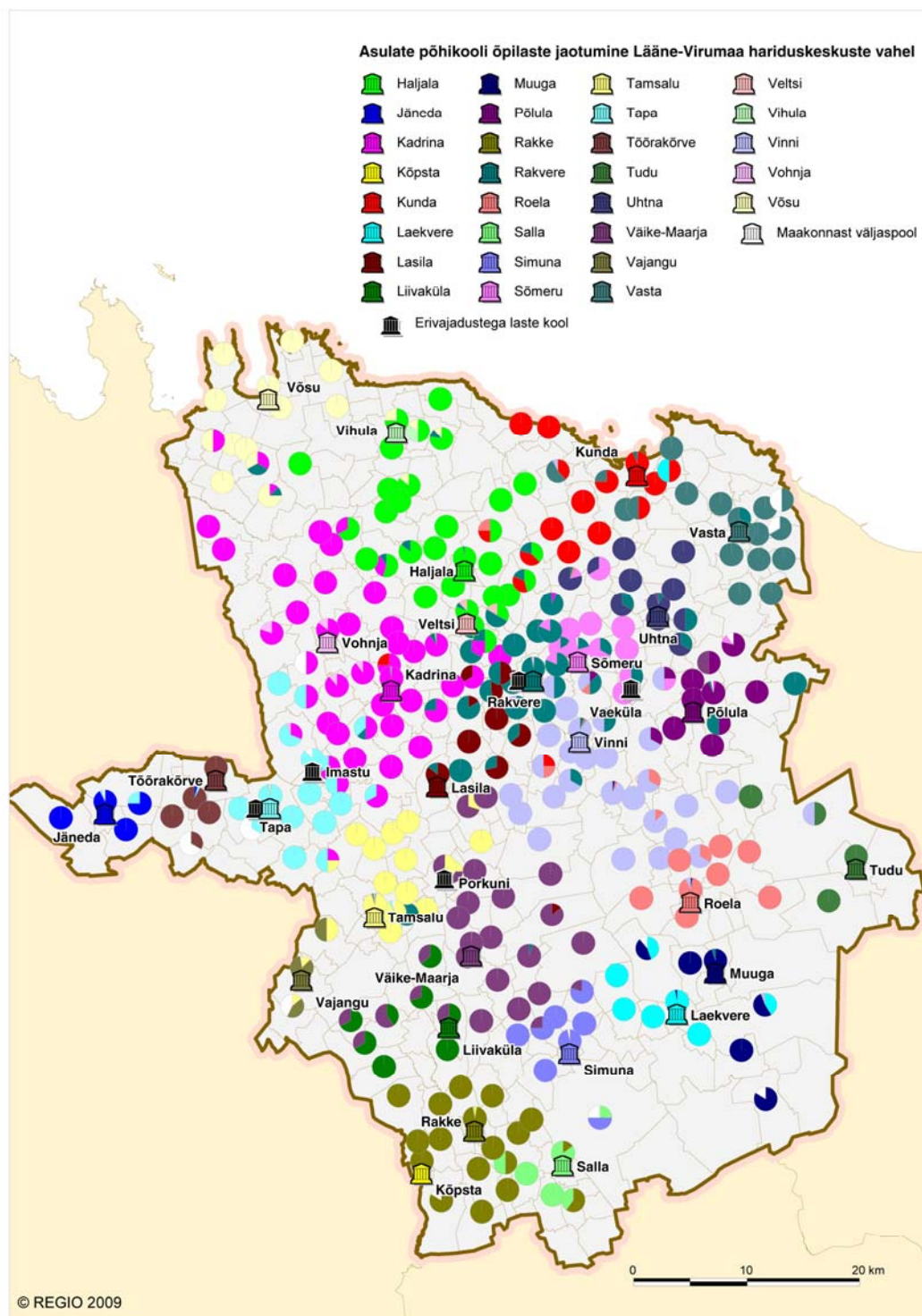
Lisa 1 Gümnaasiumiikka jõudvate noorte arv maakonniti 2008-2023

Gümnaasiumiikka jõudvate noorte arv maakonniti 2008-2023 (Sihtrupi osakaal võrreldes 2008/2009 õppeaasta algusega (ilma toimunud ja toimuva õpirändeta))

Aasta	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Harju maakond	100 %	86%	75%	67%	63%	61%	59%	59%	62%	65%	68%	70%	75%	81%	88%	95%
Hiiu maakond	100 %	93%	84%	78%	71%	66%	57%	50%	46%	46%	46%	45%	42%	42%	40%	40%
Ida-Viru maakond	100 %	86%	75%	68%	66%	64%	63%	62%	63%	64%	66%	66%	66%	66%	66%	65%
Jõgeva maakond	100 %	92%	85%	78%	73%	69%	65%	63%	61%	60%	57%	53%	50%	49%	49%	48%
Järva maakond	100 %	93%	84%	73%	68%	66%	65%	61%	59%	57%	57%	58%	59%	59%	59%	58%
Lääne maakond	100 %	92%	85%	76%	70%	66%	65%	62%	58%	53%	50%	50%	51%	50%	50%	50%
Lääne-Viru maakond	100 %	92%	84%	78%	72%	69%	66%	64%	63%	62%	61%	59%	56%	55%	57%	59%
Põlva maakond	100 %	95%	90%	85%	82%	76%	69%	63%	59%	57%	56%	57%	59%	58%	58%	58%
Pärnu maakond	100 %	90%	83%	73%	68%	65%	64%	63%	62%	61%	60%	59%	59%	58%	60%	63%
Rapla maakond	100 %	93%	86%	79%	74%	70%	65%	61%	59%	58%	58%	56%	58%	58%	60%	61%
Saare maakond	100 %	91%	84%	76%	67%	60%	55%	54%	53%	52%	50%	48%	48%	49%	51%	52%
Tartu maakond	100 %	89%	79%	71%	67%	65%	64%	63%	64%	64%	66%	67%	70%	72%	73%	75%
Valga maakond	100 %	93%	86%	78%	74%	69%	67%	63%	62%	62%	62%	60%	57%	56%	57%	57%
Viljandi maakond	100 %	93%	85%	80%	75%	72%	69%	65%	61%	59%	57%	56%	55%	55%	54%	55%
Võru maakond	100 %	93%	85%	77%	72%	68%	64%	59%	56%	54%	53%	51%	49%	49%	50%	53%
Eesti kokku	100 %	89%	80%	72%	68%	65%	63%	61%	61%	62%	63%	63%	65%	67%	70%	73%

allikas: Eesti Statistikaameti rahvastikustatistika, P. Laanoja arvutused

Lisa 2 Lääne-Virumaa põhikooli ja gümnaasiumiastme õpilaste jaotumine hariduskeskuste vahel

**Asulate gümnaasiumi õpilaste jaotumine
Lääne-Virumaa hariduskeskuste vahel**

Haljala	Rakke	Tapa
Kadrina	Rakvere	Väike-Maarja
Kunda	Tamsalu	Vinni
Väljaspool maakonda		
Erivajadustega laste kool		

